

Opinnäytetyö (AMK)

Restauroinnin koulutusohjelma

Rakennusrestauroinnin suuntautumisvaihtoehto

2012

Maria Lumo

RUMA KAUPUNKI?

Teollisuusalueiden ja -rakennusten säilyttäminen

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Restauroinnin koulutusohjelma | Rakennusrestauroinnin suuntautumisvaihtoehto

kevät 2012 | sivumäärä 42

Markku Hyvönen

Maria Lumo

RUMA KAUPUNKI? TEOLLISUUSALUEIDEN JA -RAKENNUSTEN SÄILYTTÄMINEN

Tämän opinnäytteen tavoitteena on tuoda teollisuusalueet niille kuuluvan arvostuksen piiriin ja näin toivottavasti edistää niiden säilymistä. Ajatuksena ei ole niinkään antaa valmiita vastauksia mihinkään kysymyksiin vaan pikemminkin esittää kysymyksiä. Vaikka tämä työ restauroinnin koulutusohjelman työnä on ensisijaisesti keskittyvä rakennuksiin ja rakennettuun ympäristöön, ohjaa teollisuusalueiden monipuolisuus ilmiönä hieman laajempaankin pohdintaan.

Työ lähtee liikkeelle aiheen taustoittamisesta lyhyillä katsauksilla teollistumisen historiaan ja teollisen toiminnan sijoittumiseen Suomessa. Seuraavaksi paneudutaan tutkimuskysymyksiin ja tiedonhankintatapoihin, joista selviää se mitä on tutkittu ja miten. Työ vastaa siis kysymyksiin mitä, miksi ja miten. Ensin käydään läpi säilyttämisen kohdetta eli sitä moninaista ilmiötä, jota kutsutaan arkkitehtuuriksi. Arkkitehtuuriin tutustutaan ensin yleisenä käsitteenä, sitten pohditaan sen suhdetta teollisuuteen ja lopuksi perehdytään lyhyesti teollisuusarkkitehtuurin historiaan. Kun on selvitetty mitä ensisijaisesti säilytetään, voidaan siirtyä käsittelemään säilyttämisen syitä eli sitä miksi säilytetään. Säilyttämistä puoltavat erilaiset arvot, joita rakennuksilla on ja joita me niille annamme. Tämä arvojoukko on yhtä lailla vastaus kysymykseen miksi, mutta myös kysymykseen mitä, sillä ne määrittävät sen säilytetäänkö, mutta myös sen mitä säilytetään. Kun tiedämme mitä ja miksi säilytämme, voimme tutustua säilyttämistapoihin. Säilyttäminen on monitahoista ja -tasoista. Työssä käydään läpi säilyttämisen ja suojelun tapoja ja pohditaan niiden heikkouksia ja vahvuuksia.

Työ päättyy siihen, että mikään laki tai määräys ei suojele tai säilytä rakennuskantaamme, jollei kansalaisilla ole tahtoa sen toteuttamiseen. Tätä tahtoa kohottamaan tarvitaan tietoa ja siksi tämän työn liiteosioksi on tehty sarja arkkitehtuurierroksia Turun teollisuusalueille.

ASIASANAT:

Teollisuusalue, teollisuusrakennus, arkkitehtuuri, rakennustaide, arvo, arvottaminen, rakennussuojelu.

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme in Restoration | Specialisation: Building restoration

spring 2012 | number of pages 42

Markku Hyvönen

Maria Lumo

UNATTRACTIVE CITY? THE PRESERVATION OF INDUSTRIAL AREAS AND BUILDINGS

The aim of this thesis was to lift the industrial areas to the level of respect that they deserve and thus promote the conservation of them. The idea was not to give any strict answers but to ask the questions. Although this thesis as a work of Degree programme in Building restoration mainly focused on buildings and to the build environment, the versatility of industrial areas as phenomenon led to the study to be more wide.

To begin with there are short chapters of the history of industrialization and the locations of industry in Finland. Then follows the introduction of the frame of the work with the main questions and the presentation of the research methods used in the work. This thesis answers to the questions what, why and how to preserve. At first the subject of preservation the diverse phenomenon known as architecture was pondered. The relationship between architecture and industrial areas and the history of architecture of industrial buildings in Finland was pondered on. Now that the primary subject of the preservation has been revealed the question why to preserve may be answered. The preservation is promoted by the values that the buildings have naturally or that are given by us. As these values answer to the question why to preserve they are also the target of preservation. Now having an idea of what to preserve and why, it's time go through the methods of it. There are many ways and many quarters in preservation and this work presents and evaluates them.

The conclusion of this thesis was that there is no law or order that can preserve our building heritage if there is no will to do it. To promote this will knowledge is needed and therefore as an appendix there is series of architectural tours to industrial areas of Turku.

KEYWORDS:

Industrial area, industrial building, architecture, value, evaluation, conservation, preservation.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 TAUSTAA	8
2.1 Teollisuudesta jälkiteollisuuteen	8
2.2 Teollisuuden sijoittuminen	10
3 TYÖN TUTKIMUKSELLISUUS	12
3.3 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	12
3.4 Tiedonhankintamenetelmät	13
4 ARKKITEHTUURI	15
4.5 Teollisuusalueet ja arkkitehtuuri	15
4.6 Teollisuusarkkitehtuuri	17
5 ARVOT	21
Rakennusten ja rakennetun ympäristön arvoista	22
5.1 Käyttöarvot	23
5.2 Taloudelliset arvot	24
5.3 Historialliset/ kulttuurihistorialliset arvot	25
5.4 Esteettiset ja arkkitehtoniset arvot	25
5.5 Sosiaaliset arvot ja identiteettikysymys	26
6 SÄILYTTÄMINEN	28
6.1 Rakennusten ja rakennetun ympäristön suojelu laissa	29
6.2 Kaavoittaminen ja rakennusvalvonta	29
6.3 Kansalaisen mahdollisuus ja velvollisuus	32
6.4 Teollisuusalueiden säilyttäminen	32
7 ARKKITEHTUURIKIERROKSET	38
8 LOPPULAUSE	40
LÄHTEET	41

LIITTEET

Liite 1. Arkkitehtuurikierroksia Turun teollisuusalueille. Itäharju

Liite 2. Arkkitehtuurikierroksia Turun teollisuusalueille. Pansio

Liite 3. Arkkitehtuurikierroksia Turun teollisuusalueille. Satama ja IX kaupunginosa

KUVAT

Kuva 1. Peltihallin rytmikkaa Orikedon teollisuusalueelta Turusta.	17
Kuva 2. Entinen Osuusliike Tarmolan leipomo 1940-luvulta.	18
Kuva 3. Postmoderneja vaikutteita Herttoniemen teollisuusalueella.	20
Kuva 4. Erilaisia pintoja Herttoniemen teollisuusalueella.	20
Kuva 5. Asemakaavamerkintöjä, joilla suojellaan yksittäisiä rakennuksia tai niiden osia.	30
Kuva 6. Yleiskaavamerkintöjä, joilla voidaan säilyttää alueita sellaisenaan tai pienin muutoksin .	31
Kuva 7. Muisto Herttoniemenrannan teollisesta historiasta. Herättää kysymyksiä, mutta ei kerro vastauksia.	34
Kuva 8. Edelleen energian tuotantoa palvelevat Turku Energian rakennukset ovat mm. arkkitehtonisesti, esteettisesti ja taloudellisesti sekä kaupunkikuvallisesti arvokkaita.	35
Kuva 9. Taideakatemian Köysiteatteri on hyvä esimerkki monien arvojen säilyttämisestä tai kohottamisesta. Esteettisessä mielessä rakennus ja sen ympäristö ovat siistiytyneet huomattavasti käyttötarkoituksen muututtua. Rakennuksessa mennyt ja nykyinen elävät sovussa.	36
Kuva 10. Mielenkiintoisia muotoja säilytettäväksi, mutta haasteellisia puhdistus- ja suunnittelutöitä vaativa mahdollinen uusiokäyttö ei välttämättä olisi taloudellisesti järkevää.	37

1 JOHDANTO

Haastaa itsensä - haastaa muut. Etsimässä aihetta, joka ei ole helppo lukijalle eikä tekijälle.

Opinnäytetyön aihetta etsiessäni ajattelin ensin tutustua lähemmin minulle läheisen Helsingin niihin puoliin, joita en ollut aikaisemmin ainakaan tietoisesti pohtinut. Ajatus eteni käsittelemään rakennusten välistä tilaa erilaisissa kaupunkiympäristöissä. Eritellessäni näitä kaupunkiympäristöjä kiinnostuin rumuudesta ja kirjoitin opinnäytetyövihkooni työnimen ”Ruma kaupunki”. Tällä tarkoitin teollisuusalueita, koska niitä pidetään melko yleisesti rumina.

Seuraavaksi heräsi kysymys siitä, että mitä teollisuusalueista pitäisi sitten tutkia. Tähän kysymykseen hain apua museoviraston henkilökunnalta, ja intendentti Tuija Mikkoselta sain useita mielenkiintoisia ideoita. Tartuin kuitenkin lähinnä siihen toteamukseen, että nuoremasta, 1900-luvun jälkipuoliskon teollisuusrakentamisesta on tehty hyvin vähän tutkimusta. Muut ehdotelmat tuntuivat liian konkreettiseen paikkaan sidotuilta. Olin paljon kiinnostuneempi pohtimaan erilaisia yleismaailmallisempia probleemeja kuin paneutumaan vain yhteen tiettyyn kohteeseen. Ajatus kehittyi pohdinnaksi tyyleistä, arkkitehtuurista, arvoista ja siitä, mitä teollisuusalueille tapahtuu jälkiteollisessa yhteiskunnassa. Teollisuusympäristöjen arvoja on käsitelty monissa töissä, mutta pääasiassa kyse on ollut ”merkittävistä” kohteista. Sen sijaan arkisia teollisuusalueita kokonaisuuksina on käsitelty hyvin vähän.

Tiedonhankinnan ja tutkimuksen kursseilla työnimi alkoi kehittyä muotoon ”Teollisuusalueiden säilyminen”, mutta otsikko ja aihe eivät kohdanneet ja siirryttiin säilyttämiseen, koska siihen lopulta mielipiteineni pyrin.

Myöhemmin koulumme Rakennuskulttuurimatkailu Varsinais-Suomessa hankkeesta tuli tilaus teollisuusrakennuksia koskevalle arkkitehtuurikierrokselle. Itse olin kuitenkin niin kiintynyt ajatukseen alueista, että en kyennyt erottamaan yksittäisiä rakennuksia niiden naapureista, joten syntyi useita kierroksia, jotka käsittivät kokonaisia alueita. Ongelmaksi jäi näiden kierrosten ujuttaminen jo hah-

mottuneeseen työhön. Kierrokset ovat selkeästi oma työnsä opinnäytteen sisäl-
lä ja niiden tehtävänä on tukea työn tavoitetta tietoisuuden kasvattamisesta.

2 TAUSTAA

2.1 Teollisuudesta jälkiteollisuuteen

”1600-luvun puolivälin jälkeen syntyneet rautaruukit ovat varhaisimpia esiteollisen ajanjakson teollisuusympäristöjämme.” Näistä yhdyskunta muotoisista kokonaisuuksista muodostui myöhempien teollisuusyhteisöjen malli, joissa teollisuusyritys vastasi yhteisön tarpeista aina rakentamisesta kulttuuriin. (Edgren ym. 2003, 254–255; Koskinen 2001, 113.) Alussa teollisuus oli pienimuotoista käsiteollisuutta ja pajatoimintaa (Rakennussuojelukomitea 1974, 29).

Nykyaikainen teollisuus syntyi Suomessa 1800-luvun alkupuoliskolla tekstiiliteollisuuden myötä. Teollistuminen jatkui metalli- ja metsäteollisuudella, joka pääsi kunnolla vauhtiin, kun sahausrajoitukset poistuivat ja kysyntä Keski-Euroopassa kasvoi. (Koskinen 2001, 113; Edgren ym. 2003, 254–255.) Kun rautaruukit Ruotsin vallan alla olivat keskittyneet lähinnä Ruotsista tuodun malmin ja raakaraudan jalostamiseen, siirryttiin Venäjän vallan alla hyödyntämään suomalaisia malmivaroja, ja teollisuuden ala kasvoi eniten 1820–1830-luvuilla. 1860–1880-luvuilla järvimalmin sulatus oli suurimmillaan ja vienti suuntautui lähinnä Pietariin. (Härö & Peltonen 2001, 123–125.) Teollisuuden kehitys oli aluksi pitkälti ulkomaalaisten tuoman pääoman, niin rahallisen kuin tiedollisen ja taidollisenkin varassa. (Koskinen 2001, 112; Edgren ym. 2003, 256–258.)

Kun Suomi pääsi ensimmäisen maailmansodan jälkeen jaloilleen, alkoi sen talouden voimakas kasvu ja elinkeinoelämän muutos, jossa teollisuus- ja palvelu- alat valtasivat alaa. Suurin teollisuuden haara oli metsäteollisuus, jonka alalla sahateollisuus oli aluksi merkittäväntä, mutta se joutui luovuttamaan asemansa paperiteollisuudelle. Metsäteollisuus muodosti myös suurimman vientiartikkelimme. (Hakkarainen ym. 1996, 84.)

Metalliteollisuuden kasvuun vaikutti mm. koneiden, rataakselien ja laivojen tarve kehittyvässä maassamme, ja näiden valmistamiseen tarvittiin raaka-aineita, mi-

kä kehitti kaivostoimintaa. Teollisuuden kasvuun vaikutti myös sähkön tuotannon aloitus. (Yle 2011, Suomenhistoria III.)

Sotien välisenä aikana teollisuus kasvoi voimakkaammin kuin teollistumisen läpimurtokaudella tai sotien jälkeisenä aikana. Teollisuuden kasvusta huolimatta oli Suomi yhä maatalousvaltainen maa toisen maailmansodan kynnyksellä. (Hakkarainen ym. 1996, 84. Yle 2011, Suomen historia III.)

Vuonna 1949 Helsingin seudulla oli lähes 25 % koko maan tuotantolaitoksista, Tampereen ja Turun seuduilla oli 11–9 %. Nämä luvut kertovat osin siitä, että Helsingissä tuotantolaitokset olivat kooltaan pieniä tai keskisuuria. (Hakkarainen ym. 1996, 84.) Minunkin isoisäni isällä oli pieni limonaditehdas Helsingissä. Suurteollisuus sijoittui Kymenlaaksoon ja Tampereen seudulle. Helsingin seudun teollisuusalueiden yhteinen tekijä oli rautateiden läheisyys. (Hakkarainen ym. 1996, 84.)

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen talous nojasi sujuvaan vientiin pääartikkelinaan puutavara (Edgren ym. 2003, 392–393). Sotakorvaukset pistivät teollisuuteen, varsinkin metalliteollisuuteen, vauhtia, ja sotakorvauksien jälkeenkin Neuvostoliiton merkitys Suomen vientiin oli merkittävä (Edgren ym. 2003, 413; Yle 2011, Suomen historia III).

1960-luvulla Suomi alkoi muuttua rajusti. Rakennemuutos oli Euroopan nopeinta (Yle 2011, Suomen historia III). Maa- ja metsätaloudesta siirryttiin jalostus- ja palveluelinkeinoihin (Edgren ym. 2003, 418).

”1970–1980 olivat Suomen taloudellisen kasvun vuosikymmeniä”, jolloin vienti Neuvostoliittoon ja länteen veti hyvin. Neuvostoliiton kaatuminen vuonna 1991 merkitsi loppua mm. monille tekstiilitehtaille ja lama loppua monille muillekin toimijoille. Vaikka teknologiateollisuus aloitti kehityksensä 1990-luvulla, ei Nokiaakaan pystynyt varjelemaan maamme lamalta. (Edgren ym. 2003, 430, 435.) Laman lapsena muistan itsekin sen niukkuuden, mitä lapsena oli ja sen, kun matkapuhelimet tulivat koululaistenkin taskuihin sekä ainaiset uutiset YT-neuvotteluista, tuotannonsiirrosta ulkomaille ja lakkautuksista. Vaikka lamasta

noustiin, ovat ajat edelleen vaikeita maamme teollisuudelle. Panostus laatuun voi kuitenkin säilyttää suomalaisen teollisuuden edes jollain tasolla.

2.2 Teollisuuden sijoittuminen

Varhaisin teollisuus otti voimansa koskista, mutta höyry mahdollisti esim. metsäteollisuuden laitosten sijoittumisen jokien suihin. Ennen toista maailmansotaa aloitettu laajamittainen sähköntuotanto mahdollisti teollisuuden sijoittumisen paljon jokivarsia laajemmalle, jolloin sijoittuminen kulminoitui liikenneyhteyksien, kulutuksen, markkinoinnin ja työvoiman saatavuuden ympärille. Teollisuus valloittikin uusia alueita maan etelä- ja lounaisosissa raaka-aineteollisuuden kehityksessä maan sisäosissa. (Yle 2011, Suomen historia III; Hakkarainen ym. 1996,84.)

“Historiallisessa tehdaskaupungissa teollisuuslaitoksilla oli ‘valta’ määrätä sijaintinsa, jonka suhteen muut toiminnot enemmän tai vähemmän alisteisesti sijoituivat” Tämä johtaa siihen, että teollisuusrakennuksia on edelleen löydettävissä ympäri kaupunkia. Keskustahakuisia teollisuuden aloja ovat leipomot, panimot, teurastamot ja kirjapainot sekä tekstiili- ja vaateteollisuus. Satamatoiminnot luonnollisesti sijoittuvat vesistöjen äärelle. Kaupungin keskustan ympärille liikenneväylien yhteyteen joko säteittäin tai kehissä sijoittuvat teollisuuden alat havittelevat laajoja maa-alueita. Näitä aloja ovat mm. metalli-, elintarvike- ja elektroniikkateollisuus. Kauimmas keskustasta hakeutuvat alat, jotka tarvitsevat suuria maa-alueita ja jotka melun ja saasteiden takia pyrkivät erilleen erityisesti asumisesta. (Andersson 1993, 15–16.)

Teollisuuden siirtyminen kantakaupungeista muille alueille on ollut yleensä seurausta yritysten omista tarpeista, mutta toisinaan syynä on ollut ympäristökysymykset, kuten hajuhaitat. Yritykset, jotka ovat aloittaneet pieninä pajoina, mutta kasvattaneet toimintaansa vuosien saatossa, ovat kasvaneet ulos tonteiltaan tai tiivistyvä kaupunkirakentaminen ja kohonnut maan arvo on ajanut ne muuttamaan. Kohonnut maan arvo on monesti myös taannut uuden suuremman ja ajanmukaisemman toimitilan perustamisen jonnekin toisaalle, kun kiinteistö on

myyty asuin- tai liikerakennus tarkoituksiin. Myös työvoimakysymykset ja liikenteelliset seikat ovat edesauttaneet siirtymistä uusille alueille. (Hakkarainen ym. 1996, 117–118)

Tänä päivänä uusia teollisuusalueita syntyy kehäteiden ja ratojen varsille, missä maan hinta on huokeaa ja liikenneyhteydet hyvät (Paasikivi 2011). Toisaalta kapitalistisessa globaalissa maailmassa tuotantoa lopetetaan ja siirretään ulkomaille herkemmin kuin sulkeutuneemmassa yhteiskunnassa, joka on enempi riippuvainen omasta tuotannostaan ja menekistään ja jossa päätökset tehdään kansallisella tasolla.

3 TYÖN TUTKIMUKSELLISUUS

Opinnäytetyön tulisi olla tutkimuksellinen, mutta ennen kaikkea sen tulisi näyttää ammattiosaamista valitun aiheen kautta. Tässä työssä pääsin näyttämään taitojani mm. kirjoittajana, tutkijana ja taittajana. Ehkä suurin kehitys on kuitenkin tapahtunut ajattelun saralla ja siksi jaankin kanssanne mielipiteeni siitä, että totuus, johon tässäkin työssä on pyritty, on loppujen lopuksi melko suhteellinen ja subjektiivinen.

3.3 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän työn tavoitteena on nostaa nuoremmat teollisuusrakennukset ja teollisuusalueet kokonaisuuksina arvostuksen piiriin ja edesauttaa näin teollisen kulttuuriperintömme säilymistä. Työn rajaus nuorempaan teollisuusrakentamiseen johtuu siitä, että vanhempaa, pääasiassa tiilistä teollisuusrakentamista arvostetaan jo ihan yleisesti ja siitä on olemassa runsaasti tutkittua tietoa (Härö & Koskinen 1999, 149). Rajaus ei kuitenkaan ole tarkka vaan pikemminkin ohjeellinen.

Se, että tämä työ on juuri rakennusrestauroinnin opinnäytetyö, rajaa puolestaan aiheen käsittelemään rakennuksia ja rakennettua ympäristöä, tarkemmin katsoen juuri arkkitehtuuria ja rakennushistoriallisesti sekä kulttuurishistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja ympäristöjä. Koska olen kuitenkin kiinnostunut teollisuusalueista laajempänä ilmiönä, tulen myös käsittelemään aihetta hieman laajemmin.

- Minkälaista on teollisuusalueiden arkkitehtuuri?
- Mitä ovat teollisuusalueiden arvot?
- Miten teollisuusalueita voitaisiin säilyttää?
- Minkälaisia arkkitehtuurikierroksia tulisi luoda, jotta teollisuusalueet nähtäisiin arkkitehtonisesti mielenkiintoisina?

Tutkimuskysymykset on pyritty asettamaan niin, että vastaukset muodostaisivat tavoitteiden mukaisen opinnäytetyön.

3.4 Tiedonhankintamenetelmät

Tässä työssä pääosa tiedon hankinnasta on perustunut erilaiseen dokumenttiaineistoon, jota on käyty läpi tavoitteitteni muodostaman verkon läpi analyytisesti seulomalla. Tiedon hankinnassa olen pyrkinyt laajaan ja monimenetelmäiseen otantaan, jotta tieto voisi kertautua ja näin osoittautua luotettavammaksi (Anttila 2006, 469). Toisinaan olen kuitenkin joutunut tyytymään niukempiin lähteisiin. Olen pyrkinyt erottamaan henkilökohtaiset mielipiteeni yleisemmän hyväksynnän saaneista, mutta loppujen lopuksi tämäkin työ on tekijänsä näköinen ja puoltaa omaa näkökulmaani, niin kuin kaikki muukin dokumentaarinen aineisto (Anttila 2006, 203).

Pääasiassa olen pystynyt käyttämään primäärisiä lähteitä, mutta toisinaan olen turvautunut sekundäärisiin lähteisiin. Olen kuitenkin pyrkinyt siihen, että jos tieto on olennaisen tärkeää työlleni ja epäilen tulkinnan oikeellisuutta, etsin alkupe räisen lähteen käsiini, muussa tapauksessa olen pyrkinyt välttämään tällaisen tiedon käyttämistä.

Olen käyttänyt tiedonhankinnassa myös haastattelua. Haastattelulla pyrin selvittämään kaavoituksen merkitystä, toimintamalleja ja -mahdollisuuksia säilyttämisen suhteen.

Haastatellessani ajauduin haastattelulle perin tyypillisiin inhimillisiin ongelmiin, kuten oman ajatuksen katkeamiseen ja siihen, että vasta kotimatalla tuli mieleen se oiva jatkokysymys, jolla haastateltava olisi paremmin ymmärtänyt tavoitteeni. Vaikka haastattelu osoittautui tiedonhankintamuodoista haasteellisimmaksi, sain sillä kuitenkin vastauksia niihin kysymyksiin, joihin oli tarkoituskin.

Haastateltavien joukko ei ollut suuri, sillä haastattelin heitä alansa asiantuntijoina, jotka ovat pitkälti riippuvaisia laeista ja asetuksista ja siten samassa asemassa kollegoidensa kanssa. Haastattelumallina toimi temahaastattelu, sillä en halunnut sulkea pois mitään sellaista tietoa, jota en varta vasten olisi osan-

nut kysyä, mutta joka voisi tietyn teeman parissa tulla puheeksi. Haastateltavat olivat Turun kaupungin Yleiskaavatoimiston suunnittelija Samuli Saarinen ja Turun kaupungin Asemakaavatoimiston kaavoitusarkkitehti Iina Paasikivi. Heidän avullaan syvensin käsitystäni siitä, miten rakennettu ympäristömme kehittyy.

Teollisuusrakennukset ovat työssäni olleet tutkittavia artefakteja. Olen käsitellyt niitä fyysisinä kohteina, joilla on muoto, materiaali, massa, ulottuvuudet ja käyttöominaisuudet, mutta myöskin kulttuurin kielenä, jossa vastaanottajan muodostamalla tulkinnalla on suuri merkitys. (Anttila 2006, 211.) Restauroija kun on sekä konkreettisten että käsitteellisten arvojen säilyttäjä.

Lisäksi olen suorittanut vapaamuotoista empiiristä tutkimusta teollisuusalueiden parissa kuvatessani niitä opinnäytetyön kuvamateriaaliksi. Vertaamalla omia kokemuksia yleisinä pitämiini käsityksiin olen lähtenyt pohtimaan suhdettamme teollisuusalueisiin.

Arvoista kirjoittaessani olen inspiroitunut vahvasti kaikesta, mitä ympärillämme tapahtuu nykyään. Olen ottanut hyvin kriittisen näkökulman aikamme arvoihin. Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan syyttää, tuomita tai lannistaa, vaan pikemminkin esittää oma mielipiteeni muiden arvioitavaksi.

Arkkitehtuurista ja säilyttämisestä kirjoittaessani olen käyttänyt hyödykseni koulutukseni tarjoamia tietoja ja näkökulmia sekä luontaista kaikenkattavaa tarvetani pohtia. Inspiraation lähteenä ovat olleet pääasiassa Helsingin ja Turun teollisuusalueet, mm. Herttoniemi, Roihupelto, Hernesaari, Herttoniemenranta, Itäharju, Iso-Heikkilä ja Turun Sataman alue. Toiset ovat edelleen teollisuusalueita ja toiset ovat käyneet läpi pienempiä tai suurempia muutoksia. Olen myös mielenkiinnolla seurannut Sompasaaren, Jätkäsaaren ja Kruunuvuoren alueiden muutoksia median kautta ja paikan päällä käymällä.

4 ARKKITEHTUURI

Arkkitehtonisesti teollisuusalueet ovat hyvin mielenkiintoinen ryhmä. Aluksi pohdin itse, voidaanko monienkaan teollisuusrakennusten kohdalla edes puhua arkkitehtuurista, niin mielikuvituksettomilta ne näyttävät. Arkkitehtuurista kun usein puhutaan vain onnistuneiden ja hyväksi koettujen rakennettujen ympäristöjen kohdalla (Kaukonen ym. 2004, 15). Kun pureudutaan paremmin käsitteeseen arkkitehtuuri, jota tilantaiteeksikin kutsutaan, voidaan todeta, että arkkitehtuuria voi olla kaikki ihmisen rakentama (Kaukonen ym. 2004, 18). Kysymys on enemmänkin siitä, miksi kukin näkemänsä ja kokemansa määrittää – arkkitehtuurista kun ei ole yhtä oikeaa totuutta (Kaukonen ym. 2004, 9; Piironen 2006, 5) Kaj Nymanin (2003, 17) mukaan arkkitehtuuri on ihmiselle arkea, yksi elämämme väline ja osa ihmisen lajityypillistä ympäristöä. ”Ihmisen suhde ympäristöönsä ei ole perusteeltaan järkiperäinen, harkitseva, vaan hänellä on siihen ruumiillinen käyttösuhde kuten muillakin eläimillä.” Hyvä arkkitehtuuri saa aikaan viihtymisen tunteen, eikä se ole järjen voimalla luotava tuntemus, vaan vaatii taidetta syntyäkseen. (Nyman 2002, 8.) Siinä missä arkkitehtuuri mielletään taiteeksi, se ei ole perinteistä taidetta, jonka pariin riennetään arkipäivää pakoon, vaan sen on oltava käyttökelpoista ja sen yleisöä ovat kaikki käyttäjät (Nyman 2003, 17). Se rakennustaide, josta Nyman puhuu, ei suinkaan ole käyttäjistään irrotettavaa ihailtua kulttuuria, vaan käytettäessä miellyttävää tilaa, jossa viihdytän (Nyman 2003, 17).

4.5 Teollisuusalueet ja arkkitehtuuri

Sana ”teollisuusalue” ei ensimmäisenä tuo mieleen ajatusta viihtymisestä. Voimmekin pohtia, onko näiden alueiden arkkitehtuuri sitten hyvää, jos siinä ei viihdytä. Kieltäydyn uskomasta tähän. Niin kuin laulun sanoissakin sanotaan ”Ei kauneus oo rumuutta kauniimpaa, ruma on kaunis ja kaunis rumaa”, niin teollisuusalueiden arkkitehtuuri vaatii katsojaltaan vain hieman kärsivällisyyttä (Tähkä 2007, Pauhaava sydän).

Teollisuusalueilla ei yleensä ole tarkoitukseen viihtyä ja siksi siihen ei tarkoituksella pyritä, mutta jos siellä viihdytään, koen sen jotenkin aidommaksi viihtymiseksi kuin oikein yrittämällä luodun viihtymisen. Jos löydämme näiltä alueilta kauneutta, se saattaa tuntua jotenkin aidommalta, kun oikein tarkoituksella suunniteltu kauneus. Toisaalta jos ajattelemme rakennettua ympäristöä osana lajityypillistä ympäristöämme, meidän tulisi jo miettimättäkin pystyä luomaan siitä viihtyisää.

Voiko viihtymistään sitten säätää tai kauneuskäsitystään muuttaa? Oman mielen sä muokkaaminen on sitä helpointa maailman muokkaamista; ilmaista, mutta aikaa vievää ja siedätyshoitoa vaativaa. Jos siis lähdemme tutkimaan teollisuusalueita etsien arkkitehtuuria, miten meidän tulisi niitä katsoa, että näkisimme ennakoasenteidemme taakse. Ensin meidän on perehdyttävä hieman lisää siihen, mitä arkkitehtuuri on. Koska arkkitehtuuri koskee tiloja, tulee meidän katsoa niiden rajautumista, materiaaleja, muotoja ja värejä, rakennuksen yhteensitovaa ideaa ja rakennuksen soveltumista ympäristöönsä ja käyttötarkoitukseensa (Kaukonen ym. 2004, 18). Kiinnittämällä huomiota esim. pinnan yksityiskohtiin voimme huomata kiitäneemme ennen varsin mielenkiintoisten asioiden ohi. Viihtyminen puolestaan vaatii jossakin tilassa tai paikassa oleskelua ja tiettyä tuttuuden tunnetta, sidosta ympäristöön. Toisinaan alamme viihtyä heti uuteen ympäristöön saavuttuamme, toisinaan emme koskaan opi viihtymään jossain tilassa, mutta useimmiten aika saa meidät kiintymään mitä kummallisimpiin ympäristöihin.

Kun sitten olemme pysähtyneet katsomaan, voimme alkaa pohtia sitä, miksi ympäristö on juuri sellainen kuin se on, kuka sitä käyttää ja mihin ja voisiko se olla erilainen. Huomaamattamme olemme syvällä tutustumisleikin syövereissä pohtimassa ympäristömme arkkitehtonista antia. Mielenkiintoisinta antia tarjoavat teollisuusalueet, joilla on runsas ajallinen kerrostuneisuus ja toiminta jatkuu edelleen. Näillä alueilla mittakaava on monesti myös inhimillisempi kuin tuoreilla alueilla, ja siten ne ovat helpommin lähestyttäviä. Arkkitehtonisesti köyhimpiä ovat alueet, jotka ovat rakentuneet lyhyen ajan sisällä lähimenneisyydessä. Siinä joutuu katsojan mielikuvitus koviin, kun yrittää etsiä mielenkiintoisia piirteitä

erivärisistä peltilaatikoista, mutta itse tunnen tiettyä sympatiaa jopa peltihalleja kohtaan (kuva 1).

Kuva 1. Peltihallin rytmikkaa Orikedon teollisuusalueelta Turusta.

4.6 Teollisuusarkkitehtuuri

1800-luvun alussa ei vielä voitu puhua eriytyneestä teollisuusarkkitehtuurista, ei varsinkaan suomalaisesta sellaisesta, sillä tehtaiden mallit tulivat Keski- Euroopasta ja rakennusten ulkoinen muotokieli oli peräisin asuntoarkkitehtuurista. (Hakkarainen ym. 1996, 111; Koskinen 2001, 113.)

Polyteknillinen koulutus käynnistettiin vuonna 1846, mutta kotimaisia suunnittelijoita alettiin laajemmassa mittakaavassa käyttää vasta vuosikymmeniä myöhemmin. (Hakkarainen 1996, 112; Koskinen 2001, 116) 1800-luvun teollisuusarkkitehtuuria tyypillisimmillään edustavat monikerroksiset punatiiliset tehdasarrenukset tasaisine ikkunarivistöineen ja porrashuonotorneineen. Tämä malli oli kehitetty Englannissa puuvillateollisuuden tarpeisiin, mutta yleistyi myös muun teollisuuden käyttöön. Toinen Englannin tuliainen oli yksikerroksinen sahakat-

toinen kutomorakennus, joka myös levisi muun teollisuuden piiriin. (Koskinen 2001, 116–117.)

Vasta modernin arkkitehtuurin aikakausi nosti teollisuusarkkitehtuurimme ja yhdyskuntasuunnittelumme maailman maineeseen, kun tuotantorakennuksia ja yhdyskuntia suunnittelemaan pestattiin maamme merkittävimpiä arkkitehtejä. Tästä ovat hyvänä esimerkkinä esim. Kotkan Sunila ja Imatran voimalaitos (Koskinen 2001, 113) Moderni arkkitehtuuri, joka hylkäsi historiallisten tyylien pinnallisen koristelun ja muotokielen, haki inspiraationsa rakennusten toiminnasta ja pyrki rationaalisuuteen, muodostui suomalaisen arkkitehtuurin perusperiaatteeksi toisen maailman sodan jälkeen. Tämä Suomessa funktionalismiksi-kin kutsuttu arkkitehtuurin suuntaus rantautui maahamme 1920-luvun lopulla ja liittyi läheisesti klassiseen arkkitehtuuriin. (Arkkitehtuurin sanakirja 2000, 77; Yle 2011, Suomen historia IV.) Funktionalismia tyylinä kuvaa mielestäni parhaiten sana linjakkuus ja tietty illuusio rakennuksen liikkeestä tai jatkumisesta. Tyyliä levittivät mm. osuusliikkeet rakennuksillaan (kuva 2)(Hakkarainen ym. 1999, 115; Suomen rakennustaiteen museo 2011).

Kuva 2. Entinen Osuusliike Tarmolan leipomo 1940-luvulta.

Tehdasalueiden arkkitehtuuri on aina ollut funktionalistista siinä mielessä että valmistusprosessi on sanellut niiden fyysisen muodon, rakennusten ja rakenteiden sijoittumisen sekä ulkonaisen ilmeen (Koskinen 2001, 112).

Aluksi funktionalismi ilmensi ideoitaan perinteisillä materiaaleilla ja rakennustavoilla, luoden kestäväää monesti vielä tiilirakenteista arkkitehtuuria. Ajan kuluessa alettiin kuitenkin kokeilla myös funktionalismin periaatteeseen hyvin soveltuvaa elementtitekniikkaa ja betonin käyttöä kohteissa joissa se ei välttämättä oikein toiminutkaan. Elementtitekniikan kirot ovat teollisuusrakennusten parissa samat kuin muussakin rakentamisessa. Rakenteet ovat monesti surkeaa laatua ja arkkitehtuurin monimuotoisuus suorastaan hävinnyt.

1960-luvulla teollisuusrakentaminen menetti melkein tyystin arkkitehtonisen merkityksensä, sillä tavaksi tuli rakentaa vain tietyt mitat täyttäviä suojakuoria toiminnoille. Vakavampaan suunnittelutyöhön ryhdyttiin vain, kun haluttiin muokata yrityksen imagoa arkkitehtuurilla. (Paasikivi 2011.)

1960 – ja 1970-luvuilla arkkitehtuuri madaltui ja horisontalistui, muuttui jotenkin ilmeeltään ahtaammaksi ja rationaalistui entisestään. Funktionalismin periaatteeseen yhdistyi myös brutalismia, joka suosi mm. rouheita ja paljaita betonipintoja ja konstruktivismia, jossa rakenteet saivat jäädä reilusti esille. 1970-luvulla alettiin kuitenkin saada tarpeeksi melko persoonattomaksi muuttuneesta kaiken koristeellisuuden unohtaneesta arkkitehtuurista ja alettiin etsiä uutta ilmettä historiallisesta muotokielestä, jota yhdistettiin moderneihin materiaaleihin. Tätä melko hajanaiseksi jäänyttä tyyliä kutsutaan postmodernismiksi. (Arkkitehtuurin sanakirja 2000, 191.) Se toi arkkitehtuurin väriä, kaaria pylväitä ja kolmioita (kuva 3).

Kuva 3. Postmoderneja vaikutteita Herttoniemen teollisuusalueella.

1900-luvun lopusta aivan viime aikoihin asti teollisuusarkkitehtuurissa on edelleen suosittu funktionalistisia lähtökohtia, joita on maustettu konstruktivismilla, futurismilla ja high tech- arkkitehtuurilla, joita kaikkia yhdistää runsas lasin ja metallin käyttö.

2000-luvulla teollisuusrakentamisessakin on innostuttu pinnoilla leikkimiseen niin kuin muussakin arkkitehtuurissa (kuva 4). Tuntuu, että arkkitehtuuri kokonaisideana, joka sitoo pinnan, rakenteen ja tilat yhteen, on hukkunut.

Kuva 4. Erilaisia pintoja Herttoniemen teollisuusalueella.

5 ARVOT

Arvottaminen on tänä päivänä hankalaa, sillä olemme katkaisseet suhteemme perinteeseen. Länsimainen arvomaailmamme on muuttunut talouskeskeiseksi kannattavuuden ja kehityksen metsästykseksi. Monet arvomme eivät ole realistisia, vaan perustuvat jatkuvan kasvun utopiaan. Globaalissa maailmassa on vasta herätty siihen todellisuuteen, että maailma on rajallinen.

Ennen oli elintärkeää tunnistaa hyvä liha, nahka ja puu ja vastuu hyvästä hankinnasta oli pitkälti ostajalla. Tänä päivänä luotetaan standardeihin ja normeihin, koska tavaraa on niin paljon, että sen ominaisuuksia ei tunneta.

On myös unohtunut huolenpidon kulttuuri, sillä ajattelumalli, jonka mukaan kaupasta saa uutta, on levinnyt kaikille elämän aloille. Usein se, mitä luulemme viaksi on pikemminkin kulumaa tai likaa, joka voitaisiin välttää jatkuvalla huolenpidolla. Samalla säilyisi kosketus siihen, mistä ympäröivä todellisuus koostuu. Huolehtimalla ympäristöstämme kasvatamme juuriamme. Ei ihmeikään, että aikana jolloin olemme tottuneet kaiken korvattavuuteen ja välinpitämättömyyteen, tunnemme tiettyä etäisyyttä ympäristöömme. Leijumme jalat ilmassa epätoivoisesti etsien itseämme. Pelkäämme sitoutumista, siitä seuraavaa vaivanäköä ja huolehtimista; ja välttellessämme näitä voimme pahoin, kun emme kuulu mihinkään, emmekä tunne ympäristöämme. Jo ihan itsemme takia meidän tulisi elää arvokkaasti maailmaa arvostaen.

Se, mitä arvoja suosimme on jokaisen henkilökohtainen valinta, mutta tärkeintä on ymmärtää kaikkia arvoja ja nähdä niiden yhteydet ja eroavuudet. Koska absoluuttista oikeaa ja väärää on maailmassa niin vähän, on tärkeämpää tarttua niihin arvoihin, joista oikea ja väärä muodostuvat ja pyrkiä tapauskohtaisiin ratkaisuihin ja hyväksyä epätäydellisyys. Täydellisyys on jotain mitä ei taida olla olemassakaan – tyydyttävää, hyvää, kiitettävää ja erinomaista kylläkin.

Rakennusten ja rakennetun ympäristön arvoista

Rakennusten arvot voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään, joista toinen sisältää konkreettiset ja toinen abstraktit arvot. Konkreettisia arvoja ovat käyttökelpoisuus, taloudellisuus ja sosiaaliset arvot jossakin määrin. Abstraktit arvot sisältävät historialliset, esteettiset ja rakennustaiteelliset/ arkkitehtoniset arvot. (Rakennussuojelukomitea 1974, VI.) Nämä kaikki ovat arvoja joita me annamme rakennuksille, mutta rakennuksilla tulisi nähdä myös itseisarvo, ”rakennusarvo”, koska niihin on sitoutunut energiaa ja materiaa. (Rajaniemi 2003, 65, 70.)

Rakennuksen arvostuksen määrä on yleensä riippuvainen sen käyttötarkoituksesta. Siinä missä kirkkoja arvostetaan yleisesti, ei lato tai pajarakenus ole arvostuksen kärkisijoilla. Kuitenkin nämä, niin sanotusti vähäisemmät rakennukset, voivat olla autenttisuuden näkökulmasta paljon arvokkaampia. (Pihkala 2003,149)

Se miksi rakennusten arvoista kirjoittaessani en erityisesti keskity niin sanottuihin kulttuurihistoriallisiin arvoihin johtuu omasta arvomaailmastani, joka on pitkälti lähtöistä järkeilystä ja ”kovista” faktoista. Mielestäni ei ole mitenkään erityisesti tarpeen korostaa kulttuurihistoriallisuutta, sillä yksinkertainen päättelykin jo kertoo, että se mitä on, on yleensä paljon pienempien ponnistelujen tulos kuin se mitä tulee olemaan. Suhtautuminen olevaan määrittelee puolestaan sen mitä tulee olemaan.

Jos nimittäin omistat vanhan lahonneen aitan, tulee siihen ensinnäkin suhtautua lahonneena aittana, erinomaisena sammaleiden, jäkälien ja lahottajien kasvualueena. Jos kuitenkin tunnet omistavasi vanhan kauniin perintöaitan, joka on lahonnut ja haluaisit säilyttää sen tai sinulta vaaditaan sen säilyttämistä, tulee siihen edelleenkin suhtautua lahonneena aittana. Ensinnäkin lahonneen aitan säilytys vaatisi varmaankin syväjäädystä, jotta luonnon aikaansaama hajoamisprosessi pysyisi kurissa. Toiseksi, jos säilyttämisellä tarkoitetaan aitan säilyttämistä ja unohdetaan se tekijä, että juuri kyseistä aittaa ei oikeastaan enää voida säilyttää, on siirrytty jo rekonstruoinnin puolelle ja hieman käsitteellisemmän säilyttämisen pariin.

Jos puolestaan on kyseessä rakenteellisesti siedettävässä kunnossa oleva rakennus, jolle on jokin käyttötarkoitus, on käytännössä katsoen ihme jos sen purkaminen kannattaa. Joka ikinen naula, laudan pätkä ja eristeen riipe on työn, energian ja materiaalin pankki, johon on sijoitettu uskomattoman paljon. Jos ajatusleikkini ei vakuuta, voitte huviksenne miettiä miten männynsiemen muuttuu mäntylankuksi.

5.1 Käyttöarvot

Käyttöarvo on rakennuksista puhuttaessa yksi tärkeimpiä arvoja. Ilman sitä muiden arvojen tulee olla erittäin suuret, jotta rakennuksen olemassa ololle nähdään perusteita. (Passoja 2003, 24.) Panu Kailan mukaan kauneuden vuoksi rakennettu rakennus on oikeastaan veistos. Käyttö on aina rakentamisen perusedellytys. ”Kaikki muu syntyy sitten väkisininkin, oheistuotteena, joskus harkiten ja joskus vain sattumalta.” (Kaila 2000, 17.)

Käyttöarvot mittaavat rakennuksen soveltuvuutta käyttötarkoitukseensa ja se joutuu koetukselle, jos rakennuksen suunniteltu käyttö loppuu ja uutta vastaavaa ei löydy. Tänä päivänä muunneltavuus syö pohjaa persoonallisilta, mutta sitovilta ratkaisuilta, lisäten kuitenkin mahdollisesti käyttöarvoa. ”Talossa talon tavalla” asenne on häviämässä taistelun trendikkäitä ja persoonallisia, jokaisen käyttäjän kohdalla tehtäviä muutoksia vastaan. Tänä päivänä ihmiset eivät opetele talon tavoille, vaan talot muokataan heti ihmisten halujen mukaisiksi. Tässä menetetään kuitenkin mahdollisuus oppia rakennuksen salat ja mahdollisesti uusia käyttäytymismalleja. Hätiköidyt muutokset eivät välttämättä nosta rakennuksen käyttöarvoa alkuunkaan ja pahimmillaan niillä sohitaan pahasti myös muita arvoja. Käyttäjä kun saattaa haluta jotain, mutta tarvita ihan jotain muuta.

”Käyttö olisi ymmärrettävä laajasti. Se ei ole vain tiettyjä määriteltävissä olevia toimintoja, ” ”vaan se käsittää kaiken kanssakäymisen fyysisen ympäristön kanssa.” ”Käyttökelpoista arkkitehtuuri on silloin, kun sen kanssa voi elää fyysisesti ja henkisesti rasittumatta.” (Nyman 2003, 13.) Monesti kuitenkin unohdamme, että korjatessamme vanhan epäkäytännöllisen keittiön uuteen uskoon saatamme hävittää juuri sen tekijän, jonka takia viihdyimme keittiössä.

5.2 Taloudelliset arvot

Taloudelliset arvot ovat tänä päivänä erityisen suuressa asemassa. Kaiken tulee olla taloudellisesti kannattavaa, mutta tämän päivän kannattavuus ei ole välttämättä tekemisissä realistisen kannattavuuden kanssa, sillä katsomme niin lähelle tulevaisuuteen. Rakennusten kohdalla tämä näkyy ylikorjaamisena ja hetkellisesti rahaa säästävinä halvempina korjausmenetelminä. Toisaalta taloudellisessa mielessä hyödyllinen, mutta ajan käsitysten mukaan ruma rakennus voi säästyä juuri taloudellisen käyttöarvonsa tähden (Soikkeli 2003, 107–108).

Rakennuksen autenttisuuden kannalta on usein hyödyllistä, jos korjaustoimenpiteisiin ei ole ylimääräisiä varoja, tällöin korjataan vain se mikä on tarpeellista (Passoja 2003, 26). Vaaliva kunnostus säästää omistajan varoja, kun taas ”rakenteellisten, pitemmän päälle vahingollisten virheiden todennäköisyys kasvaa toimenpiteiden määrän myötä.” ”Yleinen käsitys korjausrakentamisen kustannuksista saattaa perustua tapauksiin, joissa vanhojen ulkoseinien sisään tehdään kokonaan uusi rakennus.” (Passoja 2003, 28.) Rakennuksille ei myöskään nähdä sitä arvoa, joka piilee niiden materiassa ja työvoimassa, joka on käytetty niiden rakentamiseen. Harvoin rakennuksen purkaminen ja uuden rakentaminen tulee realistisesti halvemmaksi. Se vain mielletään helpommaksi, mitä se toki monesti onkin. ”Rakennuksia huoltamalla ja korjaamalla pidetään yllä ja kehitetään maamme tärkeintä kansallisomaisuutta” (Rakennustaiteen seura 1995, 15). Suuri osa nykyisestä rakennustoiminnasta on korjausrakentamista, mutta siihen ei suhtauduta varteenotettavana rakennustoimintana, mikä on sääli, sillä kyse on kansallisvarallisuutemme hoidosta ja siihen sitoutuneen henkisen ja aineellisen pääoman säilyttämisestä ja kehityksestä. (Passoja 2003, 26)

Tilapäiset rakennukset ja toisaalta pysyviksi tarkoitetut rakennukset, jotka eivät vastaa käyttötarkoitustaan ovat tarvikkeiden ja työvoiman tuhlausta (Suomen arkkitehtiliitto, 1942, 5). Näin ajateltiin jälleenrakennuskaudella, mutta myöhemmin, kun on pyritty huolto vapauteen, rakennuksille on annettu parasta ennen-päivä, jonka jälkeen ne voidaan purkaa, sillä ne on monesti tehty materiaaleista, joita on vaikea tai mahdotonta korjata.

5.3 Historialliset/ kulttuurihistorialliset arvot

Rakennuksella on historiallista arvoa kun se on todistanut historian merkittäviä tapahtumia. Tapahtumia, jotka on kirjoitettu muistiin ja muistetaan. Näin kuuluu yleinen käsitys historiallisuudesta, mutta historiaa on myös se unohdettu tai arkipäiväisenä pidetty menneisyys. Ainoa mitä voimme varmasti tietää ja tuntea menneisyydestä ovat sieltä säilyneet esineet ja rakennukset. (Kaila 2000, 18.) Siksi jokainen rakennus on kansallisen kulttuurimme peruspääomaa (Suomen arkkitehtiliitto 1942, 3). Se kertoo asiasta ja ajasta, jota palvelemaan se on rakennettu (Rakennustaiteen seura 1995, 85).

Yleiset historialliset arvot ovat helposti myönnettävissä olemassa oleviksi, mutta niiden merkittävyys on katsojasta kiinni. Voidaan pohtia onko jokaisen taiteilijan, merkittävänkin, kodista tehtävä museo. Tai miten jonkun merkittävän tapahtuman todistanutta rakennusta tulisi kohdella. Riittääkö laatta seinässä vai pitäisikö sisustus päivittää kertomaan juuri siitä ajasta, jolloin historiaa luotiin. Tyhjä ja siisti linnat kertovat hyvin vähän siitä, miten niissä oikeasti elettiin ja keskellä modernia asuinalueita kohoava tehtaanniippu saattaa näyttää vain eksyneeltä.

Rakennushistorialliset arvot

Rakennushistoriallisia arvoja ovat mm. tyypillisuus ja harvinaisuus, joiden ei tarvitse olla vastakohtia, sillä aikansa tyypillisuus voi olla nykypäivän harvinaisuus. Harvinaisuus saa helpommin huomiota, kun taas laajasti säilynyt tyypillisuus häviää paljouteensa. Harvinaisuuksista on toisinaan löydettävissä ainutlaatuisuuksia ja ne ovat oman kulttuuriperintönsä ainoina edustajina lähes poikkeuksetta säilyttämisen arvoisia. (Rajaniemi 2003, 66.)

5.4 Esteettiset ja arkkitehtoniset arvot

Esteettisesti ja arkkitehtonisesti arvokas rakennus ei ole aina sama asia, koska esteettisyys pärjää ilman arkkitehtonisia arvoja ja toisinpäin. Esteettisesti miellyttävä rakennus on voinut poimia piirteensä ilman suurempia tunnontuskia eri tyyleistä luomatta mitään omaa, aitoa tai alkuperäistä ja arkkitehtonisesti mie-

lenkiintoinen rakennus voi saada katsojansa voimaan pahoin rumuutensa edessä. Tietenkin kauneus on katsojansa silmässä ja esteettinen silmämme kehittyä koko ajan. Siinä missä kauneus on monesti säilyttämistä puoltava tekijä, rumuus ei saisi olla hävittämisen puoltaja. Tulisi aina perehtyä siihen mistä tietynlainen tyyli ja näkö ovat peräisin, mikä ideologia on ulkomuodon takana, sillä kauneushanteemme muuttuvat nykyään nopealla tahdilla erilaisten muoti-ilmiöiden mukana (Rakennustaiteen seura 1995, 85). ”Kauneudesta puhuttaessa vanhaa ja kulunutta pidetään yleisesti uutta rumempina (Kaila 2000,18).” Kuitenkin arkkitehtuurista puhuttaessa lähimenneisyyden tuotokset koetaan usein tyyliä tai rumimmiksi. Ajan kuluessa ne voidaan hyväksyä nostalgisina ja 50–100 vuoden kuluttua arkkitehtuuria ja tyyliä voidaan arvostaa aikansa tuotteena ja jopa ihailta. Näin ollen esimerkiksi 1970–1980 lukujen rakennukset ovat arvostuksen aallonpohjassa tätä nykyä siinä missä sotien jälkeen syntyneet rakennukset ovat jo nousussa. Tässä arvostuksen aallonpohjassa joutuu jokainen vuosikerta vuorollaan makaamaan ja on ihan ajan uudistusheikinsyydestä tai tuhovimmasta kiinni paljonko vanhaa kulloinkin hävitetään.

5.5 Sosiaaliset arvot ja identiteettikysymys

Sosiaalinen pääoma muodostuu ihmisten välisestä kanssakäymisestä. Siinä kohtaavat yksilön ja yhteisön etu, sekä luottamus, rehellisyys ja yhteistyö. Tämä pääoman muoto on sidoksissa rahalliseen pääomaan ja yhteiskunnan tasarvoisuuteen. Pohjoismaissa sosiaalisen pääoman tilanne on hyvä, sillä yhteiskuntamme on ainakin jotenkuten rehellisillä perusteilla. (Reinikainen 2003, 33–42.)

Sosiaalisessa mielessä rakennukset ja alueet jakautuvat erilaisiin ryhmiin: toisaalla tavataan ihmisiä ja toisaalla sulkeudutaan omiin oloihin, toisaalla kulutetaan rahaa ja toisaalla ansaitaan sitä. On paikkoja, joista etsitään jännitystä ja uusia kokemuksia ja paikkoja, joissa rauhoitutaan ja kerätään voimia. Tämä liittyy selkeästi paikan tai alueen identiteettiin, siihen miten jokin nähdään. Ihmisen ja ympäristön suhde on vuorovaikutteinen siinä määrin, että on vaikea erottaa kumpi muuttaa kumpaa. Me vaikutamme ympäristöömme muokkautumiseen

suhtautumisellamme siihen siinä missä ympäristö muokkaa meitä ja suhdetamme ympäristöön. (Kupila 2001, 33)

Alueen identiteettiä leimaa se, mitä kyseisellä alueella tehdään, ketkä aluetta käyttävät ja ympäristön laatu. Ihmisten alueidentiteetti puolestaan on riippuvainen siitä suhteesta, mikä ihmisillä on paikkaan. Kodin läheinen ympäristö on yleensä se kaikkein tärkein ja seuratuin ympäristö ja suhde ympäristöön laimenee kun siirrytään kauemmaksi. On kyse siitä tunnemmeko itsemme esim. turkulaisiksi vai emme. Yleensä tämä johonkin alueeseen identifioituminen kasvaa ajan kanssa ja se vaikuttaa huomattavasti suhtautumiseemme johonkin paikkaan (Reinikainen 2003, 34).

6 SÄILYTTÄMINEN

Säilyttäminen on oikeastaan se päämäärä, johon kaikessa toiminnassa tulisi pyrkiä. Koska muutos ja rapautuminen ovat vääjäämätöntä, ihmisen tulisi oman identiteettinsä tähden pyrkiä rakentamaan tulevaisuutensa menneisyyden perustuksille. (Jauhiainen 2003, 58; Bernard Feilden Kailan mukaan 2000, 20; Rajaniemi 2003, 70.) Näin säilyisi yhteys paikkaan ja aikaan, jolloin ihmisellä olisi mahdollisuus tuntea kuuluvansa johonkin. Juureton ihminen tai yhteiskunta ei kauaa kasva ja kehity, siksi näitä juuria ei tulisi turhaan katkoa.

Rakennuskannasta puhuttaessa tulisi aina ensin miettiä mitä voimme säilyttää, sillä muutos ei tarvitse ihmisen apua tapahtuakseen. Restauraation näkökulmasta jalointa olisi säilyttää kaikki, mutta usein se ei ole mahdollista, eikä toisaalta myöskään luontaista ihmiselle, jolla on tarve kehittää ja luoda uutta. Järkevintä olisi säilyttää kaikki tarkoituksenmukainen ja hyväkuntoinen rakennetussa ympäristössä. Mutta voimme myös haluta säilyttää jotakin, joka ei ole sidonnaista juuri tiettyyn materiaaliin tai muotoon ja silloin joudumme miettimään hyvin tarkasti mitä tavoittelemme, ettemme matkalla päämäärään hukkaa suuntaa. Tällaisia haasteellisia säilytettävyyden osa-alueita ovat muun muassa tilan tunnelma, tuoksu, valaistus, tuntu, tilajatkumot ja näkymät, joiden kohdalla muutos esim. materiassa voi olla suurikin, kunhan se edelleen välittää haluamaamme viestiä. Toisaalta moderneissa rakennuksissa tyyli koostuu hyvin pienipiirteisistä linjoista, jotka ovat erittäin arkoja materiaalin tai työtavan muutoksille.

Yleensä parhaiten rakennuksen ominaispiirteet säilyvät, jos se pysyy käytössä, sen käyttötarkoitusta ei tarvitse muuttaa ja tarvittavat ajanmukaistukset voidaan tehdä rakennuksen erityispiirteet huomioon ottaen (Härö & Koskinen 1999, 150; Saarinen 2011). Koska rakennukset ovat käyttötaidetta, niitä ei voi irrottaa käyttötarkoituksestaan, sillä käyttötarkoitus muodostaa osan kokonaistaideteoksesta. Näin ollen rakennus, joka joutuu erilleen alkuperäisestä käytöstään, on arkkitehtonisesti erittäin haavoittuvassa asemassa. Siitä voi tulla omituinen fasadistinen luomus, joka jää kokonaisuutena ontoksi tai siitä voi tulla menneen ja nykyisen nerokkaasti yhteen liittävä uusi taideteos.

Korjausrakentamisessa, täydennysrakentamisessa ja yleensä rakentamisessa tulisi aina lähteä liikkeelle olemassa olevasta ympäristöstä johon ihmiset ovat solmineet tunnesiteitä ja alistaa uusi osa ympäristön historialle (Passoja 2003, 26). Vaikka ympäristö ei olisikaan kovin vanha tai kaunis, tulisi siinä nähdä ne käyttökelpoisuuden arvot, joita eletty elämä todistaa. Suunnittelijalla, joka kunnioittaa olevaa ja suhtautuu varauksella omiin kykyihinsä luoda jotakin parempaa, on hyvät mahdollisuudet välttyä virheiltä. (Nyman 2003, 18.) Vanhaan istuva, jopa huomaamaton suunnittelu, vaatii tekijältään suurta nöyryyttä ja asiantuntevuutta (Passoja 2003, 28). Korjaukset ja täydennykset tulisi suunnitella ja toteuttaa niin, että ne voidaan tarvittaessa poistaa (Passoja 2003, 26).

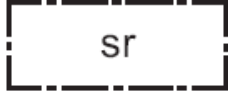

6.1 Rakennusten ja rakennetun ympäristön suojelu laissa

Kun rakennuksia suojellaan, se tapahtuu ensisijaisesti kaavoituksen keinoin asemakaava- alueilla. Muutoin tulee kysymykseen laki rakennusperinnön suojelemisesta, muinaismuistolaki, kirkkolaki tai laki ortodoksisesta kirkosta. (Laki rakennusperinnön suojelusta 2§.) Maankäyttö- ja rakennuslailla pyritään kaikin puolin, myös kulttuurillisesti, kestävään kehitykseen (MRL 1§). Rakentamisen ohjauksessa pyritään edistämään rakennetun ympäristön ja rakennuskannan suunnitelmallista ja jatkuvaa hoitoa ja kunnossapitoa (MRL 12§). Asemakaavoituksessa tulee ottaa huomioon viihtyisyys ja rakennettua ympäristöä tulee vaalia siten, että sen erityisiä arvoja ei hävitetä (MRL 54§). Pykälässä 118§ puhutaan erityisesti rakennustaiteellisesti ja historiallisesti arvokkaista rakennuksista ja kaupunkikuvista, joita ei saa turmella millään rakennustöillä tai purkamalla. Kaavoissa esitettävien suojelumääräysten tulee olla maanomistajalle kohtuullisia (MRL 57§). (Rajaniemi 2003, 65–70.)

6.2 Kaavoittaminen ja rakennusvalvonta

Kaavoituksessa on erilaisia työkaluja säilyttämiseen. Monesti asemakaavallinen suojelu nähdään tavoitteellisena, kun halutaan säilyttää jokin rakennus (kuva 5). Tämä on kuitenkin byrokraattisesti raskas prosessi, jota on vaikea soveltaa nuorempaan rakennuskantaan, jonka määrä maassamme on suhteellisen suuri.

Suojelu lähtee maakuntakaava tasolta, josta ilmenee suuressa mittakaavassa esim. valtion tai maakunnan tasolla merkittävät suojelukohteet ja tarkentuu kohti asemakaavaa. (Saarinen 2011.)

- 171 Suojeltava rakennus.
- 172 Rakennussuojelulain nojalla suojeltu rakennus.

Kuva 5. Asemakaavamerkintöjä, joilla suojellaan yksittäisiä rakennuksia tai niiden osia (Opas 1 Kaavamerkinnät 2000, 56).

Kaavallisen suojelun aloitteen tekeminen on kaavoittajan yksi työtehtävä, mutta käytännössä suojelutarvetta selvitetään erilaisten inventointien ja kartoitusten avulla. Turussa lausunto kaavoitettavan alueen suojelutarpeesta pyydetään Museokeskukselta. (Paasikivi 2011.) Myös yksityinen kansalainen voi tehdä aloitteen suojelusta. Asemakaavallisen suojelumerkinnän lisäksi tulisi kiinnittää huomio yleiskaavoitukseen, sillä se on yksi tärkeimpiä yhdyskuntarakenteen ja maankäytön ohjaamisen välineitä. Siinä hahmotetaan alueiden käyttö, kehitystavoitteen ja maankäyttö vähintään vuosikymmeneksi. (Jauhiainen 2003, 55.) Yleiskaavoituksessa on tuntemattomampia tapoja säilyttää rakennuskantaa, näkymiä tai kokonaisia alueita. Kyseessä olevilla merkinnöillä pystytään määrittämään jokin alue säilytettäväksi esim. sellaisenaan tai sallia vain vähäistä täydennysrakentamista (kuva 6). Merkinnöissä otetaan huomioon kaupunki- ja kyläkuvallisesti tärkeät kokonaisuudet. (Saarinen 2011.)

Ympäristömuutoksia kuvaavia merkintöjä, joita voidaan käyttää tarvittaessa:

116		Nykyisellään säilyvät alueet.	käyttötarkoituksen kirjaintunnus ja väri
117		Pienin toimenpitein kehitettävät alueet.	käyttötarkoituksen kirjaintunnus ja värireunus

Kuva 6. Yleiskaavamerkintöjä, joilla voidaan säilyttää alueita sellaisenaan tai pienin muutoksin (Opas 1 Kaavamerkinnät 2000, 37).

Jokin alueen täydennysrakentamista suunniteltaessa asemakaavassa voidaan määrätä esim. julkisivun materiaali ja työstötapa vanhaa rakennuskantaa mukailevaksi (Paasikivi 2011). Samoin voidaan määrätä myös rakennusten massoittelu ja sijoittuminen noudattamaan vanhan rakennuskannan tyyliä (Paasikivi 2011, Saarinen 2011). Käytännössä kuitenkin tällainen abstraktimpi ilmeen, tyylin, näkymän tai tunnelman säilyttäminen on melko vaikeaa. Ongelmaksi muodostuvat esim. tavoitellun massoittelun ja sijoittelun soveltumattomuus käyttötarkoitukseen, tontin omistajien sijoittuminen epätasa-arvoiseen asemaan suhteessa erisuuruisten rakennusoikeuksiensa kanssa ja pintojen viimeistely liian suoriksi ja tasaisiksi. Loppujen lopuksi, vaikka kaavoittaja olisi innokkainkin suojelun ja säilyttämisen puolestapuhuja, ei hänkään voi tehdä ympäristöstämme museota, koska kaavoituksen on palveltava kehittyvää yhteiskuntaamme, jossa muutos on jatkuvaa. Kaavoittajan työ onkin tasapainotella sen välillä mikä olisi ihanteellista ja mikä on käytännössä mahdollista. Mielestäni kuitenkin kaavoittajan tulisi aina viedä ehdotuksensa hieman käytännön mahdollisuuksia pidemmälle ja tarjota vilaus siitä, mikä voisi olla mahdollista, jos vain tarpeeksi haluamme sitä.

Siinä, missä kaavoittaja on säilyttämisen yksi alulle panija, on rakennusvalvontaviranomainen se, joka loppujenlopuksi tekee päätöksen siitä, miten kaavaa saa toteuttaa tai soveltaa. Yhtälössä, missä kaavoittaja on säilyttämisen asiantuntija ja rakennusvalvoja taas ei, jää säilyttäminen luultavasti melko pintapuoleiseksi ja voi vääristyä alkuperäisistä tarkoituksistaan. Toisaalta laajasti rakentamista, sen historiaa, tyylejä ja käytäntöä ymmärtävä rakennusvalvoja voi

edesauttaa ympäristön monimuotoisuuden kehitystä neuvoillaan, kaavojen ja määräysten tulkinnoillaan ja päätöksillään.

6.3 Kansalaisen mahdollisuus ja velvollisuus

Loppujen lopuksi lait, kaavat, valvojat ja neuvovat tahot eivät ehdi kaikkialle. Meidän on tehtävä osamme ympäristömme muokkaamiseksi ja säilyttämiseksi. Kansalaisilla on sekä mahdollisuus että velvollisuus vaikuttaa oman ympäristönsä suunnitteluun, mutta se vaatii mm. suunnitteluprosessien ja niissä käytetyn kielen ymmärtämistä (Kaukonen 2004, 10; Suomen perustuslaki 20§). On oltava aktiivinen, mutta toisaalta kärsivällinen demokratian rattaiden raskuudessa. Toisinaan sekään ei riitä, sillä raha on tehokkaampi ympäristön muokkaaja. Ja lopulta omistaja on se, joka ratkaisee rakennuksen kohtalon (Passoja 2003, 28). Siksi olisikin ensiarvoisen tärkeää ymmärtää rakennettua ympäristöä, sen arvoja ja arkkitehtuuria, jotta sen monimuotoisuus säilyisi jatkossakin.

Kaikki lähtee välittämisestä, sidoksesta ympäristöön, mutta se ei yksin riitä. Ihmisen pitää osata tulkita ja arvottaa ympäristöään ja siinä on suomalaisilla vielä paljon opittavaa. Rakentamisesta, rakennustaiteesta ja arkkitehtuurista tiedetään aivan liian vähän. Monelle arkkitehtuuri on käsitteenä hyvin vieras, vaikka olemme sen vaikutuksen alaisena lähes aina. Lisäksi olisi hyvä tietää hieman arkkitehtuurin historiaa, jotta osattaisiin nähdä se viesti, mikä rakennuskannallemme on kerrottavana. Rakennusperintötietouden kasvattaminen onkin kirjattu yhdeksi valtakunnallisen rakennusperintöstrategian tavoitteeksi (Rakennusperintöstrategia, alkusana ja sisältö 2011). Tietouden kasvattaminen on siis tunnistettu osaksi säilyttämisen ja kehittämisen prosessia. Voidaan todeta, että tämäkin työ pyrkii juuri tuohon tietouden lisäämiseen.

6.4 Teollisuusalueiden säilyttäminen

On kaksi täysin eri asiaa lähteä säilyttämään teollisuusalueita rakennettuina ympäristöinä tai toimintaympäristöinä. Toimintaympäristöinä teollisuusalueiden kaltaisilla alueilla on pitkä tulevaisuus edessään, mutta konkreettisesti rakennettuina ympäristöinä tämän päivän teollisuusalueet ovat erittäin alttiita muutoksille

ja unohdukselle. Rakennuksia ja niiden toimintoja ei kuitenkaan voi erottaa toisistaan. Se kaavassa teollisuusalueille annettu vapaus toteuttaa hyvin monenlaisista toimintaa synnyttää väistämättäkin ajan saatossa moninaista rakentamista. Toisaalta se melko tyypillinen teollisuusympäristö kaikessa epätäydellisyydessään, johon tänä päivänä törmäämme, antaa tiettyä vapautta toimia. Sen ei herkästi säry, eikä pieniä pelästy. Teollisille ympäristöille on ominaista muutos. Niitä suojeltaessa tai säilytettäessä tätä muutosta ei tulisi pyrkiä pysäyttämään, vaan hallitsemaan sitä. (Härö & Koskinen 1999, 145)

Jos siis haluamme säilyttää teollisuusalueita rakennettuina ympäristöinä, on suuri mahdollisuus, että siirrämme sen ilmapääriäkin ajassa eteenpäin, vaikka se ei olisi ollutkaan varsinainen tarkoitus. Jos toisaalta haluamme säilyttää alueen sosiaalista monimuotoisuutta, on tämän monimuotoisuuden jotenkin heijastuttava myös rakennetussa ympäristössä.

Käsittelen seuraavissa kappaleissa teollisuusalueiden ja niiden rakennusten säilyttämistä eri arvojen kannalta. Sillä sen miten säilytetään, lähtee siitä, mitä arvoja lähdetään säilyttämään. Harvoin päädytään säilyttämään vain yhtä arvoa.

Jos ajattelemme teollisuusalueita ja -rakennuksia käyttöarvojen kannalta, voimme melko nopeasti todeta, että niiden, niin kuin muidenkin rakennusten, käyttöarvot ovat suurimmillaan alkuperäisessä tai sen kaltaisessa käytössä. Jos kuitenkin aika ajaa ohitse jostakin käytöstä, mutta rakennetut rakenteet ovat hyväkuntoisia ja muokattavissa uuteen käyttötarkoitukseen, voi niiden käyttöarvo säilyä tai jopa kohota. Monesti uudempia teollisuusrakennuksia ei ole kuitenkaan tehty pitkäikäisiksi, vaan ennemminkin purettaviksi käytön päätyttyä.

Jos painotamme taloudellisia syitä, on säilyttämisessä tärkeintä, että rakenteilla on käyttöä, ja että käyttö on taloudellisesti kannattavaa. Taloudellinen kannattavuus kompastuu kuitenkin monesti siihen, että siitä jää uupumaan ne seikat, joita on vaikea hinnoitella. Näin voidaan lopulta jopa laskea taloudellista arvoa. Jos teollisuusalueen tai -rakennuksen käyttö loppuu, eikä uutta löydy, rakennukset jätetään rapistumaan tai puretaan uuden käytön tieltä pois ilman suu-

rempia tunnontuskia ja unohdetaan. Olisi kuitenkin taloudellisessakin mielessä järkevää säilyttää tuo yhteys paikan historiaan (kuva 7), koska silloin ihmisten on helpompi identifioitua paikkaan ja he asettuvat siihen mieluummin kuin tyhjästä luotuun paikkaan (Jauhiainen 2003, 62). Paikan houkuttelevuus kasvaa silloin ihan pyytämättäkin.

Kuva 7. Muisto Herttoniemenrannan teollisesta historiasta. Herättää kysymyksiä, mutta ei kerro vastauksia.

Historiallisetkin arvot ovat parhaimmillaan, kun rakennus ympäristöineen saa jatkaa kehitystään alkuperäisen kaltaisessa tilassa, nauttien jatkuvasta huolenpidosta ja vain tarpeellista korjauksista, mikä on toki myös taloudellista (kuva 8).

Kuva 8. Edelleen energian tuotantoa palvelevat Turku Energian rakennukset ovat mm. arkkitehtonisesti, esteettisesti ja taloudellisesti sekä kaupunkikuvallisesti arvokkaita.

Historiallisten arvojen kohdalla olisi tärkeää muistaa, että historiaa syntyy joka hetki ja jokainen historian vaihe on yhtä arvokas. Ajan pysäyttäminen tai ajassa takaisinpäin pyrkiminen ei ole siis historian kannalta tarpeellista, tärkeämpää on yhteyden säilyttäminen. Tuo yhteys voi säilyä vaikka ympäristö muuttuisikin huomattavasti, mutta sen säilyttäminen ei ole helppoa. Siitä hyvänä esimerkkinä ovat vanhojen teollisuusrakennusten tilalle ja sekaan rakennetut punatiiliset kerrostalot. Kuvitelma, että yksi materiaali pystyy muodostamaan siteen vanhan ja uuden väliin on melko ontuva. On lähdeittävä liikkeelle paljon syvemmältä, jos halutaan onnistua. Vaikka suojeltaessa usein vedotaan historiallisiin tai kulttuu-

rihistoriallisiin perusteluihin, historia usein unohdetaan konkreettisten töiden tullessa ajankohtaisiksi, silloin otetaan surutta käyttöön alkuperäiseen ideaan soveltumattomat materiaalit ja työtavat.

Esteettiset arvot säilytettävänä tai säilytystä edistävänä arvona ovat varsin kiistanalaisia. Teollisuusalueiden kohdalla tilanne vielä korostuu, sillä niitä ei pidetä esteettisten arvojen aarreaittana. Näin ainakin tuoreemman teollisuusrakentamisen parissa. Jos kuitenkin satumme löytämään jotain kaunista ja säilytettävää, tulisi se määritellä hyvin tarkkaan, jotta päästäisiin yksimieleisyyteen siitä, mitä ollaan säilyttämässä. Esteettiset arvot ovat niitä arvoja, jotka voivat helpostikin kohota teollisen ympäristön vaihtaessa käyttötarkoitustaan (kuva 9). Tulisi kuitenkin varoa liiallista siistimistä, jotta ei menetetä aitoutta, joka on tärkeä tekijä kauneudessa.

Kuva 9. Taideakatemian Köysiteatteri on hyvä esimerkki monien arvojen säilyttämisestä tai kohottamisesta. Esteettisessä mielessä rakennus ja sen ympäristö ovat siistiytyneet huomattavasti käyttötarkoituksen muututtua. Rakennuksessa mennyt ja nykyinen elävät sovussa.

Arkkitehtonisesti rakennus olisi paras säilyttää siinä käytössä mihin se on suunniteltukin. Jos kuitenkin joudutaan vaihtamaan rakennuksen käyttötarkoitusta, olisi tärkeä muistaa rakennuksen kokonaistaideteoksellisuus, ettei rakennukses-

ta tule vain kuorta. Tämä onnistuu, jos määritetään tarpeeksi tarkasti rakennuksen tyyliä olennaisesti määrittävät piirteet ja pidetään niistä huolta. Teollisuusalueiden rakennuskanta ei muodosta tässä poikkeusta.

Arkkitehtoniset arvot ovat mielestäni mitä parhaimpia syitä säilyttää teollisuusrakennuksia, sillä niissä ilmenevä arkkitehtuuri on lähtöisin hyvin erilaisista tarpeista kuin arkkitehtuuri yleensä.

Teollisuusalueiden sosiaaliset arvot ja identiteetti ovat hyvin pitkälti riippuvaisia toiminnan jatkuvuudesta. Osa siitä rentoudesta ja sallivuudesta, joka on monille teollisuusalueille ominaista, on kuitenkin lähtöisin rakennetusta ympäristöstä, sen rosoisesta rehellisyydestä ja epätäydellisyydestä. Ilmapiiri muodostuu kuitenkin hyvin pitkälti siitä, että hyvin erilaiset toiminnot sijaitsevat toistensa läheisyydessä ja yleisesti ollaan kiinnostuneempia ansaitsemaan elantoa kuin kiillottamaan julkisivuja. Se vapaus toimia, mitä teollisuusalueille on annettu, on myös oiva puolestapuhuja tämän tyyppisten alueiden säilymiselle jatkossakin.

Koska teollinen toiminta tuottaa monesti ympäristölle ja ihmisille haitallisia aineita, joita väkisin joutuu rakenteisiin ja maaperään, ei teollisuusrakennusten tai -alueiden säilyttäminen ole välttämättä taloudellisesti järkevää (kuva 10).

Kuva 10. Mielenkiintoisia muotoja säilytettäväksi, mutta haasteellisia puhdistus- ja suunnittelutöitä vaativa mahdollinen uusiokäyttö ei välttämättä olisi taloudellisesti järkevää.

7 ARKKITEHTUURIKIERROKSET

Lähdin luomaan arkkitehtuurikierroksia käymällä läpi Turun teollisuusalueita. Ensin etsin kartalta harmaalla merkityjä alueita, jotka yleensä ovat teollisuusalueita (Opas 1 Kaavamerkinnot 2000, 44). Sitten tutkin alueita Google Maps:n Street View:n avulla. Tarkoituksena oli tutustua alueiden rakennusten tyyliin ennen varsinaista jalkautumista maastoon. Tutkiessani alueiden potentiaalia kävellen valitsin kohteeni melko sattumanvaraisesti. Aluksi kiersin alueita, joihin oli kohtuullinen kävelymatka Ylioppilaskylästä, mutta laajensin pian valikoimaa bussimatkan päähän. Lähdin kierroksille ilman suuria ennako-odotuksia tarkoitukseni etsiä mielenkiintoisia rakennuksia. Kiersin Itäharjun, Ohitustien vieruksen Orikedon ja Metsämäen tienoolla, Sataman liepeet, Iso-Heikkilän, Pläkkikaupungin, Satakunnantien varren, Vähä-Heikkilän ja Pansion sekä muutamia pienempiä kokonaisuuksia. Näistä alueista valitsin esiteltäviksi Pansion, Itäharjun, Sataman liepeet ja Iso-Heikkilän, sillä alueet olivat helposti käsitettäviä ja rajattavia, niiden rakennuskanta oli monipuolista ja alueet olivat keskenään erilaisia. Jätin sellaiset alueet pois, jotka olivat turhan monotonisia, kuten Ohitustien varsi, jotka olivat turhan suppeita, kuten Vähä-Heikkilä ja muutamat muut pienemmät kokonaisuudet ja sellaiset alueet, jotka olivat laajoja, mutta käsittivät vain vähän mielenkiintoisia rakennuksia, kuten Pläkkikaupungin alue ja Satakunnantien varsi.

Koska päätin tehdä useita arkkitehtuurikierroksia, jotka käsittivät kokonaisia alueita sen sijaan, että olisin tehnyt yhden kierroksen, joka olisi käsittänyt valitsemiani kohteita eri alueilta, päätin hankkia tietoni rakennuksista Turun kaupunginarkistosta ja rakennusvalvontatoimistosta. Tämä tiedonhankintamuoto tarkoitti kymmeniä tunteja tuhansien mikrofilmien parissa, kun kävin läpi alueiden arkkitehtipiirustuksia kortteli korttelilta. Piirustusten tutkiminen tuotti hyvin vaihtelevasti tulosta, sillä aikanaan suunnittelijan kuittauksissa ei ollut nimenselvännöksiä ja tonttinumeroiden vaihtuessa rakennuksen sijainti oli toisinaan vaikea paikantaa. Samojen suunnittelijoiden toistuminen monissa piirustuksissa helpotti kuitenkin nimien tulkintaa. Pansion alueen piirustuksia oli kuitenkin

harmillisen vähän saatavilla, sillä se on liitetty Turkuun vasta 1930-luvulla ja osa piirustuksista on hävinnyt. Alueesta kirjoittaessani käytinkin apuna kaavoitusta varten luotuja selvityksiä ja Bryggman-instituutin kotisivuja.

Vaihtoehtoisesti ja niin kuin oli aluksi tarkoitukseni, olisin voinut tehdä kierroksia, joilla ei olisi ollut niin paljon faktatietoa rakennuksista, vaan olisin keskittynyt kuvaamaan rakennusten tyyliä ja arkkitehtonisia piirteitä. Tällaisen kierroksen luominen olisi vaatinut kuitenkin huomattavasti enemmän tietämystä arkkitehtuurista kuin olen ehtinyt elämässäni hankkimaan. Päädyin siis tekemään kierroksia, joiden sisältö on pääosin faktoissa: suunnitteluvuosissa, suunnittelijoissa, alkuperäisissä toimijoissa ja toiminnoissa sekä muutamissa huomioissa arkkitehtuurin suhteen. Näin syntyneet kierrostekstit ovat melko tiivistettyä faktaa, jota arkkitehtuurin kuvaukset ja muut huomiot keventävät. Arkkitehtuurikierrosten oppaaksi tein vihkoset, joissa on karttoja, joista selviää reitti ja kulloisenkin opastetekstin yhteys reittiin. Kuvia on melko niukasti, koska vihkoset on tarkoitus kuivittaa omilla havainnoilla. Arkkitehtuurikierrosten oppaat ovat tämän työn liitteinä (liite 1,2 ja 3). En katsonut järkeväksi liittää tekstejä suoraan työhön, koska teksti olisi silloin täynnä lähdeviitteitä ja sen luettavuus kärsisi huomattavasti.

8 LOPPULAUSE

Tämän työn alkuperäinen kunnianhimoinen tavoite lisätä teollisuusalueiden tunnettuutta arvokkaina arkkitehtonisina kohteina on lopulta kiinni siitä, löytääkö kukaan tätä työtä tai liitteiksi luotuja arkkitehtuurikierroksia. Tutkimuskysymysten mukaiset tavoitteet ovat kuitenkin täyttyneet. Teollisuusalueilta on löydettävissä arkkitehtuuria, toisinaan hyvin laadukastakin, mutta vähintäänkin hyvin erilaista kuin muilta aluilta. Teollisuusalueet ovat osoittautuneet hyvin moniarvoiseksi ilmiöksi, jonka säilyttäminen vaatii vähintäänkin yhtä monipuolista lähestymistapaa. Teollisuusalueille on tarvetta tulevaisuudessakin, mutta niiden arkkitehtonisen monimuotoisuuden säilyttäminen vaatii niiden arvostuksen kasvamista, mikä puolestaan vaatii arkkitehtuurin tuomista kansan yleisen sivistyksen pariin. Ja vaikka kulkisimme vähitellen oikeaan suuntaan arvostuksen tiellä, raha saattaa rynnätä ohitsemme ja muuttaa tapahtumien kulkua vastakkaiseen suuntaan. Tällaiset tapahtumat ikävä kyllä näivertävät sosiaalista- ja rakennettua pääomaamme, mutta saattavat avata silmämme ja edesauttaa jäljellä olevan pääoman asemaa.

Tämä työ on kirjattu osa keskustelua, joka muokkaa arvojamme. Se on välivaihe, keskeneräinen, aikanaan ehkä virheelliseksikin osoittautuva, lopullinen, mutta silti jatkoa odottava.

Vaikka työ periaatteessa vastaa asetettuja tavoitteita, olen tullut siihen tulokseen, että opinnäytetyön muodollinen jäykkyys ei palvele tunnettuuden lisäämisen tavoitetta. Tämä aihe ei ole parhaimmillaan opinnäytteen raameissa, sillä se olisi kaivannut persoonallisempaa ilmettä sanojen tueksi. Muodollisista asioista huolimatta olen kuitenkin tyytyväinen siihen väittelyyn, jota olen itse käynyt itseni kanssa aiheen tiimoilta. Olen muutamaan otteeseen joutunut perustelemaan aiheen itselleni uudestaan, kun olen hukannut työni punaisen langan. Tämä on vahvistanut tunnettani siitä, että olen oikeilla jäljillä tekemässä työtä joka ei nojaa tyhjään. Aihettani kohtaan esitetyt kummastuneet kysymykset ovat myös omiaan kertomaan, että teollisuusalueet eivät vielä ole lähelläkään sitä arvostusta ja kiinnostusta, joka niille kuuluu.

LÄHTEET

- Andersson, H. 1993. Rakennettu ympäristö – kaupunkirakentamisen modernina projektina. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Anttila P. 2006. Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen. Hamina: Akatiimi.
- Arkkitehtuurin sanakirja. 2000. Taskufacta. Arkkitehtuurin sanakirja. Helsinki: WSOY.
- Edgren, T; Manninen, M. & Ukkonen, J. 2003. Eepos. Suomen historian käsikirja. Porvoo: WSOY.
- Hakkarainen, H. & Putkonen L. 1996. Helsingin kantakaupungin teollisuusympäristöt. Teollisuusrakennusten inventointiraportti. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.
- Härö E. & Koskinen H. 1999. Tehdassalista teolliseen maisemaan. Teollisuusperinnön tutkimusta ja suojelua. Muistomerkki – rakennetun historian ulottuvuuksia. Helsinki: Museovirasto, 144–153.
- Jauhiainen, J. 2003. Kaupungin viisas kasvu- Oulun kaupunkiseutu ja Oulun yleiskaava 2020. Arvot ja korjausrakentaminen. Oulu: Pohjois- Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus, 54–63.
- Opas 1. Kaavamerkinntät. Viitattu 17.12.2011 www.ymparisto.fi> Ympäristöministeriö> Julkaisut> Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000 -sarja> Opas 1 Kaavamerkinntät.
- Kaila P. 2000. Restaurointi on unohtanut rakennussuojelun. Arkkitehti 6/ 2000, 16–21.
- Kaukonen, H.; Korpelainen, H. & Räsänen, J. 2004. Arkkitehtuurin ABC. Löytöretki rakennettuun ympäristöön. Helsinki: Suomen arkkitehtiliitto.
- Koskinen, H. 2001. Teollisuus luo kulttuuriympäristöjä. Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Kupila, A. 2001. Maisema on enemmän kuin pelkkä näkymä. Kotipuutarha 10/ 2001, 33.
- Laki rakennusperinnön suojelemisesta 4.6.2010/498.
- Lauri Tähkä & Elonkerjuu 2007. Tuhannen riemua. Universal Music Oy.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132.
- Nyman, K. 2002. Käyttäjien tunteet arkkitehtuurin sisällöksi. Tuuman vuosi. Ajatuksia rakennetusta ympäristöstä. Turku: Rakennusperinteenystävät, 6–11.
- Nyman, K. 2003. Rakennusten käyttökelpoisuudesta. Arvot ja korjausrakentaminen. Oulu: Pohjois- Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus, 12–19.
- Paasikivi, I. Haastateltu 23.3.2011. Turun kaupungin Asemakaavatoimiston kaavoitusarkkitehti. Turku
- Passoja, B. 2003. Korjausrakentamisen ja rakennussuojelun arvot. Arvot ja korjausrakentaminen. Oulu: Pohjois- Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus, 20–31.
- Pihkala, A. 2003. Onko korjaamine rakennussuojelua? Arvot ja korjausrakentaminen. Oulu: Pohjois- Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus, 148–159.
- Piironen, E. 2006. Arkkitehtuurista. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Avain.

Rajaniemi, J. 2003. Asemakaavoitus: Rakennussuojelusta yhdyskuntarakenteen korjaukseen. Arvot ja korjausrakentaminen. Oulu: Pohjois- Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus, 64–71.

Rakennusperintöstrategia, alkusanat ja sisältö. pdf. Viitattu 19.12.2011. www.ymparisto.fi> Ympäristöministeriö> Julkaisut> Erillisjulkaisut> Rakennusperintöstrategia.

Rakennussuojelukomitea 1974. Rakennussuojelukomitean mietintö. Helsinki.

Reinikainen, K. 2003. Korjausrakentamisen arvot ja sosiaalinen pääoma: esimerkkinä Reinilän talo. Arvot ja korjausrakentaminen. Oulu: Pohjois- Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus, 32–42.

Saarinen, S. Haastateltu 31.3.2011. Turun kaupungin Yleiskaavatoimiston suunnittelija. Turku.

Sarmala, P. 2003. Kuinka korjaus- ja kunnossapito kulttuuri kuoli? Arvot ja korjausrakentaminen. Oulu: Pohjois- Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus, 190–194.

Soikkeli, A. 2003. Jälleenrakennuskauden arjen arvot ajan hampaissa. Arvot ja korjausrakentaminen. Oulu: Pohjois- Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus, 102–117.

Suomen arkkitehtiliiton jälleenrakennustoimisto 1942. Rakennustaide ja standardi. Jälleenrakentamisen ydinkysymyksiä. Näköispainos vuodelta 1982. Helsinki: Suomen arkkitehtiliitto.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suomen rakennustaiteen museo 2011. Funktionalismi. Viitattu 27.8.2011 <http://www.mfa.fi/lisatietoa-funktionalismi>.

Suvanto, Y. 1995. Varjele modernia! Modernin arkkitehtuurin ominaispiirteiden säilyttämisen puolesta rakennuksia korjattaessa. Helsinki: Rakennustaiteen seura.

Yle 2011. Suomen historia III: talous, 1800- luku, maailmansotien välillä jälleenrakennus, hyvinvointi (mp3). Viitattu 28.8.2011 www.yle.fi> Lisää> Abitreenit> Katso nämä> Lataa lukion mp3-kurssit> Historia.

Yle 2011. Suomen historia IV: kulttuuri 1800- ja 1900- luvulla (mp3). Viitattu 28.8.2011 www.yle.fi> Lisää> Abitreenit> Katso nämä> Lataa lukion mp3-kurssit> Historia.

Arkkitehtuurikierrroksia Turun teollisuusalueille

Itäharju

Itäharjun teollisuusalue sijaitsee Helsingin valtatie, Kalevantien ja Mikkolanmäen väliin muodostuvassa kolmiossa. Sille luonteista on keskustan läheisyys ja hyvät kulkuyhteydet, jotka ovat muokanneet sen kehittymistä. Alue on aikoinaan ollut kattavan rataverkoston peittämä.

Itäharjun reitin pituus ilman Mikkolanmäelle kipuaamista on noin 2.5 kilometriä ja Mikkolanmäelle ja takaisin on vajaa 1.2 kilometriä.

Reitti on suunniteltu kuljettavaksi jalan tai polkupyörällä. Alueen vilkkaan liikenteen ja jalkakäytävien vähyden vuoksi reitti on paras kiertää viikonloppuisin tai pyhänä.

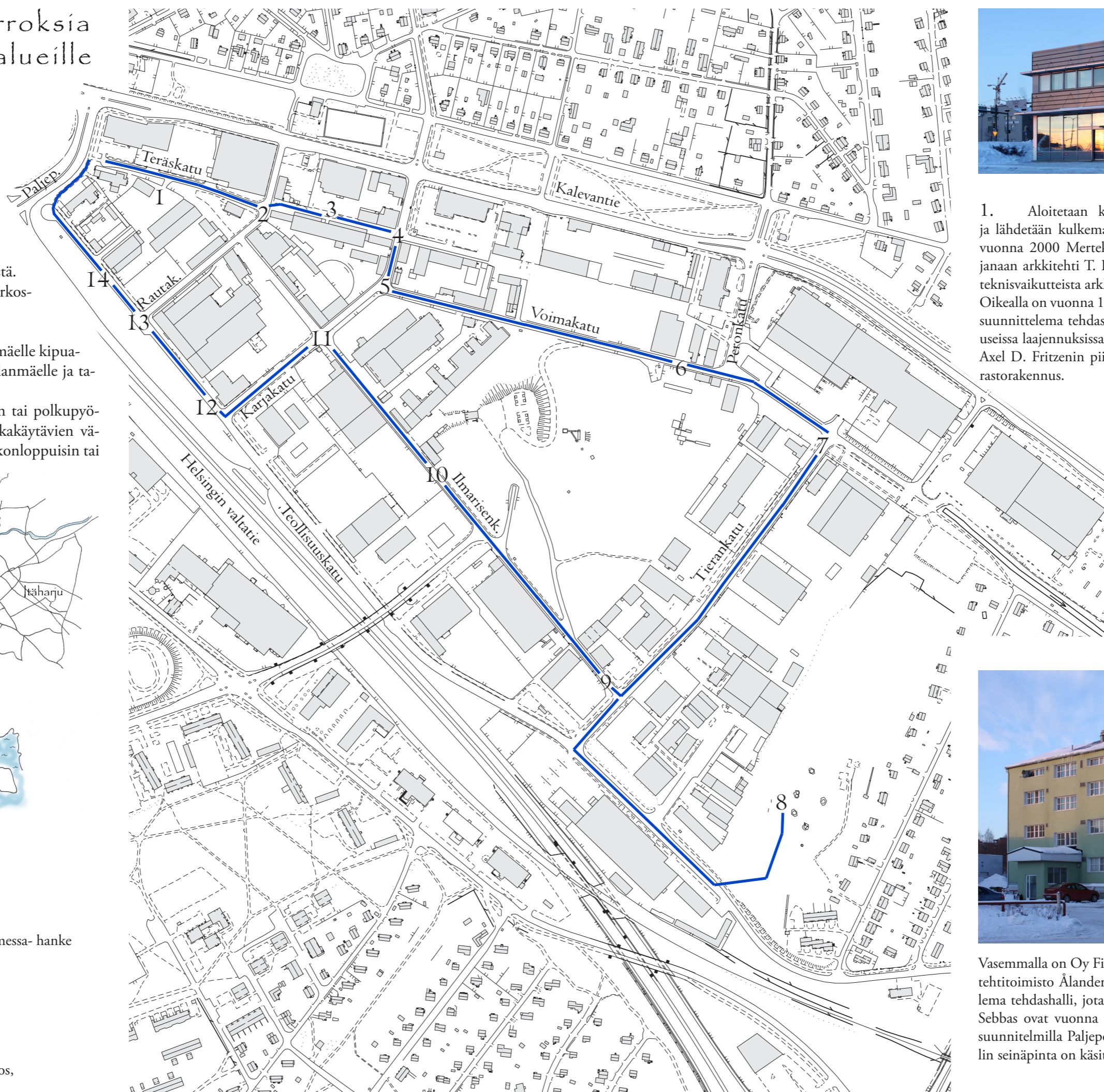
Rakennuskulttuurimatkailu Varsinais- Suomessa- hanke

Rahoitus:
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Turun AMK
Bryggman-instituutti

Teksti ja kuvat: Maria Lumo

Kartta: Turun kaupungin Kiinteistöliikelaitos,
lupa nro. 41195/09.09.2011

TURUN AMK:N OPINNÄYTETYÖ | Maria Lumo

1. Aloitetaan kierros Teräskadun Paljepolun päästä ja lähdetään kulkemaan Teräskatua pitkin. Vasemmalla on vuonna 2000 Mertekille suunniteltu rakennus suunnittelijanaan arkkitehti T. Pennanen. Rakennus edustaa aikamme teknisvaikutteista arkkitehtuuria. Oikealla on vuonna 1953 Puukovera Oy:lle Veijo Huuskosen suunnittelema tehdas- ja varastorakennus, joka on kasvanut useissa laajennuksissa. Sitä seuraa rakennusinsinööritoimisto Axel D. Fritzenin piirtämä Tuottajain Myyntikonttorin varastorakennus.

Seuraavalla tontilla on jo purettua raidekaarta myötäilemään tehty Veljekset Suomen Konepajan levyhalli vuosilta 1963- 64 ja 1971-72 suunnittelijanaan Suominen. Rautakadun risteykseen tultaessa oikealla on K. A. Kilven v. 1943 suunnittelema Halisten Myllyn talo veikeine palo/kattotikkaineen.

Vasemmalla on Oy Fiskars Ab Suomen pultille v. 1970 arkkitehtitoimisto Ålander, Packalén, Korsström Ky:n suunnittelema tehdashalli, jota insinööritoimisto P. Kaista & L. ja O. Sebbas ovat vuonna 1974 laajentaneet kylmätysjärjestelynsä suunnitelmilla Paljepolun suuntaan. Tämän vähäeleisen hallin seinäpinta on käsittelemätöntä siporexia.

2. Teräskadun ja Rautakadun risteyksestä vasemmalle katsottaessa näkyvä vaalea tehdasrakennus on August Karlssonin v. 1942 suunnittelema.

Tästä oikealle on Olli Vahteran v. 1963- 69 suunnittelema Ruolan elementtitehtaan huoltorakennus.

Äärimmäisenä oikealla Ilmarisenkadun kulmassa on v. 1977 arkkitehti Tapio Nurmen suunnittelema pesulan laajennus, joka jatkaa tontin takaosassa olevan ja Ilmarisenkadulle yltyvän Veijo Laineen v. 1962- 63 suunnitteleman laajennuksen linjaa.

3. Jatkettaessa Teräskatua eteen päin oikealla puolella elementtitehtaan tilat jatkuvat aina Karjakadulle asti. Rakennuskokonaisuuden keskiosa on Rauno Raunion v. 1958 suunnittelema betonielementtitehdas ja Karjakadun päässä on V. Nurmen v. 1954 suunnittelema työhuone- ja varastorakennus.

Vasemmalla puolella Kalevantie 15:sta on U. Selénin v. 1950 suunnittelema tehdasrakennus Autokori Oy:lle.

Seuraavalla tontilla on Lihatukka T. Bangille suunniteltuja rakennuksia. Teräskadun varressa ensimmäisenä on August Karlssonin v. 1954 suunnittelema varastojäähdyttämö. Seuraavana on Eike D. Schülerin v. 1968 suunnittelema makkaratehdas.

Tontin toisella laidalla on syväjäädyyttämö- ja konttorirakennus vuodelta 1964, Tauno Haroman kädenjälkeä.

4. Karjakatua jatkettaessa oikealle vasemmalle puolelle jää punaiset halkovarastot 2 ja 3 vuoden 1951 Kososta ja Karjakatua edettäessä tulee vastaan rapattu toimisto- ja autotallirakennus sekini Sirkkalan halkosahalle H. Kososen suunnittelema vuodelta 1952.

Oikealla tiessä kiinni on betonielementtitehtaan autosuoja Tuula Vaahtorannan käsialaa vuodelta 1961. Sen ja betonielementtitehtaan työhuone- ja varastorakennuksen välissä on aita, joka kantaa Seinälevy Oy:n logoa.

Betonielementtitehtaan kuljetinradan jäänteiden takaa Karjakadun myötäisenä näkyy K. Arasolan v.1958 piirtämä laajennus A. Puolimatka Oy:n varastoon.

5. Voimakadun kulmalle saavuttaessa näkymän valtaa Rostenin leipomo, jonka nyt näkyvän laajennuksen on suunnitellut Suunnittelulinja Kimmo Kotro Oy v. 2003. Tähän liittyvä vanhempi osio on Eero Heleniuksen työtä vuodelta 1967. Sen ilme on ajalleen tyypillinen horisontaalinen ja räystätön.

Voimakadun toisella puolella tontin takalaidalla olevan huomiota herättävän vihreän varastorakennuksen on suunnitellut Eino Korpinen v. 1966. Sitä on laajennettu aina halkovarasto nro. kolmeen asti vuoden 1981 Lauri Päckilän piirustuksilla. Voimakadun varressa olevat rakennukset ovat Turun Metalli ja Romuliike Oy:lle v. 1958 ja -59 suunnitellut toimisto- ja varastorakennukset Tauno Haromalta.

Seuraavana tien oikealla puolella on Veijo Huuskosen suunnittelema rakennuksia Kiintokaluste Oy:lle. Ensimmäisenä pieni myymälärakennus vuodelta 1963 ja sen jälkeen tehdasrakennus vuodelta 1962, joka on kasvanut vähitellen kohti Ilmarisenkatua.

Tien toisella puolella on Kaarlo Arasolan suunnittelema asuin-, tehdas- ja varastorakennuksia 1950 ja -60- luvuilta.

6. Lähestyttäessä Peronkadun risteystä Voimakatu 16:sta on Arasolan Kutola Oy:lle 1950- 1970- luvuilla suunnittelema teollisuusrakennuksia.

Näitä vastapäätä on vuonna 1956 arkkitehti Aili ja Niilo Pulkan suunnittelema konttori Turun Cultorille. Se voisi hyvin olla omakotitalo jollain asuinalueella. Tämä kertoo hyvin siitä, että vielä kuusikymmentäluvulla teollisuus-, toimisto- ja liikerakennukset suunniteltiin pitkälti samoilla kaavoilla kuin asuinrakennuksetkin. Rakennus jatkuu v. 1986 suunnitellulla laajennuksella, joka on arkkitehtitoimisto Markku Annila Ky:n työtä, mutta jatkaa alkuperäisen konttorin linjaa. Sama yritys on suunnitellut myös seuraavan varaston.

Tien toisella puolella on nykyinen Fläkt Woodsin entinen Suomen puhallintehtaan kiinteistö. Sen sahalaitainen tehdasosio on arkkitehti Woldemar Baeckmanin työtä vuosilta 1956- 59 ja tämän edessä oleva varastokatos vuoden 1978 Pertti Kaarsaloo. Sitä seuraa uudemmat laajennukset, jotka ovat ajallemme tyypillistä teknisvaikutteista arkkitehtuuria. Tien vastakkaisella puolella Voimakatu 15:sta on M. Armannon v. 1962 suunnittelema tehdasrakennus Reitala & knitille. Samalta vuodelta on P. Pajusen suunnittelema niklaamo Voimakadun ja Tierankadun kulmassa. Niklaamo ohittaessaan kannattaa kiinnittää huomio aidassa ja pihalla istuskeleviin kaneihin.

7. Jatkettaessa Tierankadulle vasemmalle jää A. Grönroos Oy:n kiinteistö. Ensimmäisenä näkyy konttorin laajennus vuodelta 1989, insinööritoimisto Markku Haapaselta. Se on jatkoa vuonna 1971 Ragnar Nybergin suunnittelema konttorille. Takana näkyvät tilat ovat myös Nybergin suunnittelema samalta vuodelta. Matalassa osassa on ollut sosiaalitalitilat ja korkeassa osassa koneistamo ja levyhalli. Seinä koostuu aaltomineriittilevyistä ja Parawell- ikkunoista. Niklaamon jälkeen tien oikealla puolella on v. 1964 Turun Autokauppa Oy:lle suunnitellut tilat. Rakennuksen vasemmanpuoleiset osat ovat ainakin M. Armantoa, mutta mahdollisesti myös oikeanpuoleisetkin osat. Julkisivut ovat kokeneet modernisaation aikain saatossa.

Vastapäätä on aikanaan toiminut Vuolan Auto. Nykyisessä akvaariotalossa toimii Metro Auto.

Tien toisella puolella on rakennusinsinööri T. J. Penttilän Autohalli Väinö Paunu Oy:lle v. 1965 suunnittelema rakennus. Seuraavalla tontilla on entisiä veistäjä Pentti Siltalan rakennuksia. Tielle näkyvä L- kirjaimen muotoinen rakennus on

rakennusmestari Risto Koskisen v. 1965 suunnittelema. Tämän rakennusosan takaa löytyvä laajennus on vuodelta 1968 Rainer Isakssonin työtä.

Tien toisella puolella Tierankatu 5a:n etutontilla ja 5b:ssä levittäytyy Hitsarit Oy:lle 1970- luvulla suunniteltu kokonaisuus.

Tierankatu 6:ssa tien suuntainen halli ja tontin takaosaa kohti työntyvä sosiaali- ja toimistosipi ovat P. Eintolan v. 1966 Teräskaari Oy:lle suunnittelemat. Hallin taakse 1970- luvulla tehty laajennus on K. Arasolan käsialaa.

Seuraavalla tontilla Tierankadun ja Ilmarisenkadun nurkalla on arkkitehtitoimisto Juhani Saarelaisen v. 1986 suunnittelemat tiiliset toimitilat.

8. Jos haluaa käsittää teollisuusaluetta laajempänä kokonaisuutena, kannattaa kiivetä Mikkolanmäen ilmatorjun- tapatterin perustuksille aluetta tarkastelemaan.

9. Kierrosta jatkettaessa Ilmarisenkatua pitkin vasemmalla puolella tulee vastaan Maalitutku, jonka julkisivu on kokenut uudistuksen v. 2005 arkkitehtitoimisto C&H:n suunnitelmien mukaan. Rakennus on alun perin arkkitehtioppilas M. Armannon v. 1964 suunnittelema. Julkisivumuutoksen jälkeen sen ilme on viimeisintä huutoa puurimoituksi- neen.

Sitä seuraa Paperinkeräys Oy:lle v. 1992 Arkkiteot Ky:n Helena Toivasen suunnittelema keräyspaperin lajittelu- ja varastolaitos. Siinä valtavaa teräshallia on hieman yritetty elävöittää värvivaihdoiksi ja profiilipellin suunnan muutoksiksi.

10. Sammonpuiston jälkeen tien oikealla puolella törmätään taas entiseen Kiintokalusteen kiinteistöön ja Rostenin leipomoon.

Näitä ennen Sammonpuiston alueella on Ruduksen varastoja ja siloja.

Vasemmalla puolella tietä on Valtameri Oy:lle suunniteltuja tiloja. Ensimmäisenä on kaksi laajennusosaa Sirkka Huhtalalta vuosilta 1979 ja -80, jotka jatkavat seuraavana olevan Bertel Grippenbergin v. 1969 suunnitteleman hallin linjaa. Ja viimeisenä toimisto arkkitehtitoimisto Raimo Reimalta v. 1980.

Seuraava rakennus ennen Karjakatua on vuorolimityksinen muuntamo vuoden 1955 suunnitelmien mukaan.

11. Ilmarisenkadun ja Karjakadun risteyksessä näemme taas A. Puolimatalle suunniteltuja tiloja. Ilmarisen kadun varressa oleva rakennus on E. Flemmingin v. 1953- 54 piirtämä. Sitä seuraavakin rakennus on A. Puolimatalle suunniteltu. Tällä kertaa A. Karlssonin toimesta vuosina 1947- 48. Teollisuusrakennuksia katsellessa kannattaa kiinnittää huomiota siihen inhimilliseen mittakaavaan, jolla rakennuksia suunniteltiin vielä 1960- luvullakin.

Vastapäätä levittäytyvät nykyisin Hansaprint ja Turun Sanomat. Rautakadun nurkalla oleva rakennus on varastorakennus vuodelta 1954. Vihreät rakennukset ovat puolestaan B. Casagrandea vuodelta 1987.

Siirryttäessä Karjakatua pitkin kohti Teollisuuskatua vasemmalla tulevat näkyviin rakennus ja sisustus suunnittelutoimis-

to Pekka Simolan v. 1983 Teräs Oy:lle suunnittelema halli ja sen takana Teollisuuskadun varressa olevat varastokatokset.

Oikealla on Simo K. Lehdon v. 1954 suunnittelemat neulomo- ja kutomo rakennukset Veljekset Hasanille.

12. Jatkettaessa Teollisuuskatua oikealle kutomon jälkeen tulemme Casagranden suunnitteleman laajennuksen eteen. Tätä seuraa kuitenkin Gunnar Eintolan vuoden 1964 alkupe- räinen Turun Sanomien talo hapettuneine metalliosineen.

13. Rautakadun risteyksestä Rautakatua pitkin katsottaessa näkyy tien vasemmalla puolella Vuolu Oy:n entinen puutyötehdas ja siitä vasemmalla varasto. Molemmat ovat 1950- luvulta arkkitehti Liisa Turilan kynästä.

14. Teollisuuskatu 20b:n kohdalla olemme tulleet taas Veljekset Suomisen konepajan kiinteistön kylkeen. Vaalea rapattu verstarakennus on rakennusmestari A. Simolan käsialaa vuodelta 1954. Sen kylkeen tehty laajennus puolestaan insinööritoimisto Kalervo Öhman Ky:n työtä v. 1976.

Seuraavalla tontilla ensimmäisenä on konttori- ja talonmiehenasuntorakennus. Tämän takaa löytyy puinen puutavara- suoja. Siitä vasemmalle tontin takalaidasta löytyy varasto ja sen edestä pieni purusäiliörakennus. Tämän vasemmalta puolelta sirkkelihuone ja höyläämö. Näiden edessä on puutavara- suoja. Tässä tilanne aikana jolloin tontilla käsiteltiin vielä puuta.

Sen jälkeen käyttötarkoitukset ovat muuttuneet ja purusäiliö madaltunut yksikerroksiseksi. Konttori, takatontin varasto ja purusäiliön madallus ovat S. Lindbergin käsialaa 1960- luvulta. Purusäiliö sekä sirkkelihuone ja höyläämö W. A. Ahdin kynästä v. 1955. Puutavarasuojat puolestaan H. Kososelta vuodelta 1952. Teollisuuskadun varren puutavarasuojat, jos se vielä on sama rakennus, on saanut ylleen modernimman pel- tisen julkisivun.

Kierroksen päättää E. A. Liuhan vuonna 1951 suunnittelema tehdasrakennus Puukovera Oy:lle.

Tutkaillakseen vielä sitä viihtyisyyttä, mikä on ollut tyypillistä myös teollisuusrakentamisen parissa vielä vähintäänkin 1950- luvulla voi kävellä Paljepolkua Puukoveran matalan tehdasrakennuksen edustalle. Rakennukset on suunniteltu ihmisille eikä koneille. Ne on tehty hieman karheammalla laadulla kuin asuinrakennukset, mutta laatu on silti hyvä. Rakennuksille ei ole ennalta määrätty parasta ennen- päivää.

Arkkitehtuurikierroksia Turun teollisuusalueille

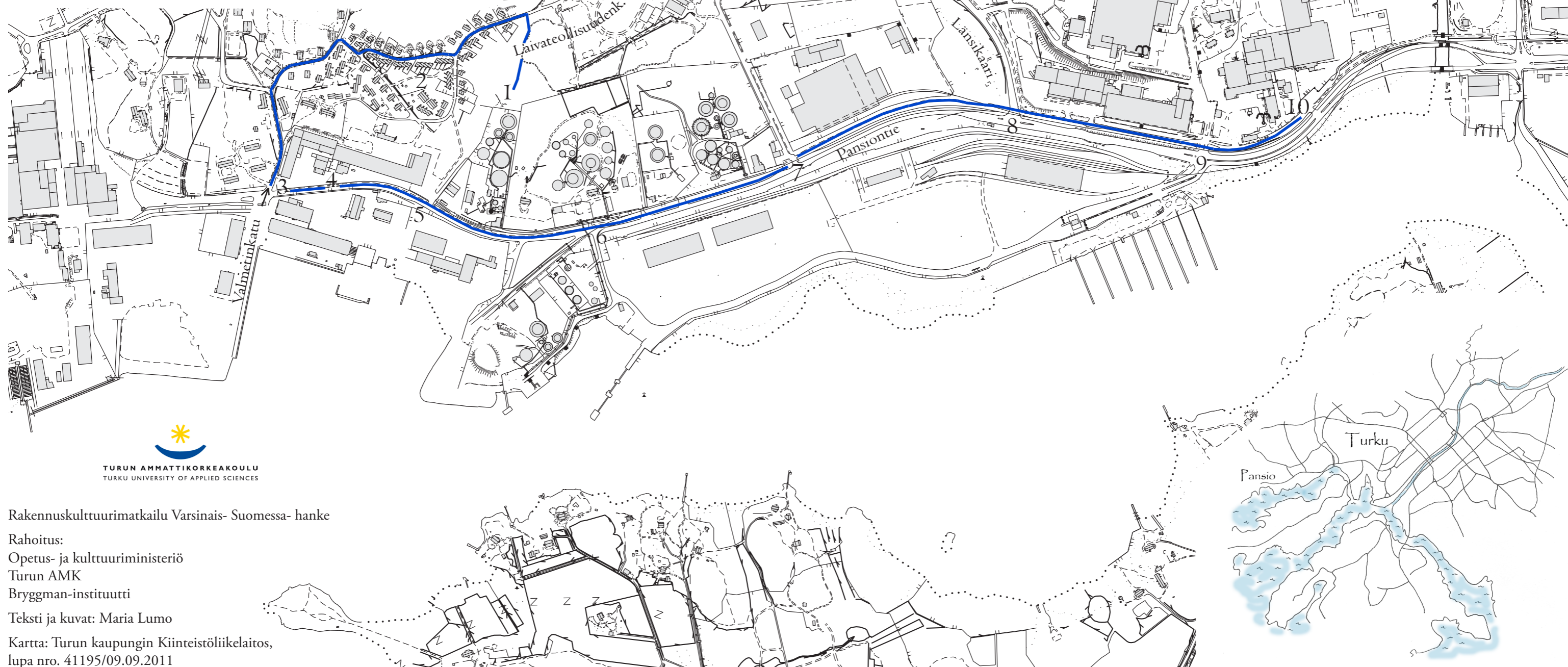
Pansio

Pansion teollisuusalueen ilme on voimakkaasti muokkautunut meren läheisyydestä ja keskustan kaukaisuudesta käsin. Näin ollen alueella on satamatoimintoja ja suuria tiloja vaativaa toimintaa. Alueella on perinteisiä teollisuuskomplekseja, joihin on kuulunut myös asuintiloja tai -alueita työtilojen lisäksi, mutta myös modernia teollisuusrakentamista suurine parkkipaikka-alueineen.

Kierroksen pituus ilman näköalakallioita on hieman yli 2.5 km.

Kalliokierroksen pituus on noin 1.2 km.

Reitti on suunniteltu kuljettavaksi jalan tai pyörällä.

1. Silmäälläkseen Laivateollisuuden asuinalueetta ja osaa teollisuusalueesta kierroksen voi aloittaa Pansion kuntoradan läheisiltä kallioilta, joilta aukeaa hienot näkymät. Täältä saa paremman käsityksen Late:n alueesta ja voi tutustua öljysäiliöihin eri perspektiivistä.

2. Erik Bryggmanin Laivateollisuus Oy:lle 1940-luvulla suunnittelema asuinalue on yhtenäinen ja harmoninen kokonaisuus pientaloja. Alueella on useita erilaisia talotyyppejä, joissa toistuu tietyt suunnittelulliset teemat. Monotonisuus on kuitenkin vältetty rakennusten värityksellä ja taitavalla maastoon sijoittelulla. Rakennuksissa kannattaa kiinnittää huomiota esim. paikoin säilyneisiin alkuperäisiin puisiin räystäskouruihin.

3. Pansiontien ja Valmetinkadun risteyksessä ympärille avautuu näkymä, jossa suurin osa rakennuksista on joskus palvellut Laivateollisuus Oy:tä eli Latea tai Valmetia. Monet rakennuksista ovat edelleen kyseisten yritysten palveluksessa. Pansiontie 48:ssa keltainen rakennus on suunniteltu Laten puutyötehtaaksi ja se edustaa aikaa, jolloin teollisuusrakentaminen ei eronnut suuresti muusta rakentamisesta. Rakennuksen mittasuhteet sekä ikkunoiden koko ja asettelu kertovat kuitenkin, että kyseessä on teollisuusrakennus. Rakennus on kokenut useita muutoksia, joista osassa näkyy modernin teollisuusrakentamisen ehkä tyypillisin julkisivumateriaali eli pelti.

Tämä rakennuksen takaa löytyy kokoonpanohalli ja sen oikealta puolelta varusteluterminaalit 1 ja 2 vuosilta 1977 ja 1982 (Pansiontie 52) suunnittelijanaan Antti Vuori. Nykyään nämä ovat yhdistyneet yhdeksi rakennukseksi.

Kauempana siintävä punainen rakennus on suunniteltu Laten konepajaksi. Konepajakin on verhottu metallikuoreen, mutta mittasuhteet ja puupokaiset pieniruutuiset ikkunat kertovat rakennuksen olevan teollisuusrakentamisen vanhempaa kastiä.

Konepajan takana on jakeluvarasto, jota veneiden ja pienemmän varastorakennuksen takaa ei tielle paljoa näy.

4. Tien toisella puolella Pansiontie 67:ssä on lisää Laten rakennuksia mm. tiiliset voimalaitos ja höyläämö. Valmetinkadun suuntainen punainen varastorakennus kätkee sekini sisään hieman vanhempia rakenteita kuin ulkokuori antaa ensin ymmärtää. Jos nimittäin katsoo tarkasti, saattaa rikkoutuneiden Parawell-ikkunoiden eli läpinäkyvien lasikuitulevyjen raoista nähdä vanhemmat ihan oikeat ikkunat. Voimalaitoksen ja höyläämön takaa löytyy vähitellen kasvanut liimapuutehdas ja varastorakennuksia. Ne edustavat modernimpaa teollisuusrakentamista, joka erottuu selkeästi muusta rakentamisesta. Tontin takaosasta löytyy myös Bryggmanin suunnittelema ruokalarakennus.

Laten voimalaitos

5. Siirryttäessä Siilipolun kulmaan Pansiontie 65:ssä näkyy Woikosken säiliöitä ja niistä vasemmalle Pasi Hinkkurin vuonna 1996 suunnittelema täyttöasema. Niiden taustalla Pansiontie 63:ssä on Teboilin öljysäiliöitä ja muita rakennuksia. Pansiontien varressa sijaitseva toimisto ja kaksi etummaista suurta säiliötä ovat Pit Oy:n suunnittelema vuodelta 1995. Tyyllisesti rakennukset ovat tyypillistä nykypäivän teollisuusrakentamista peltisytyksessään ja käytännöllisessä koruttomuudessaan.

Tien vastakkaisella puolella näkyy ensin uudempaa hallirakentamista, joka PVC-katteineen muistuttaa teltaa. Kauempana hämmöttää jo osa Pansiontie 48:ssä olevasta rakennuskokonaisuudesta, johon on kuulunut mm. hitsaushalli (1961 ins.tsto K. Hanson & Co), optillinen torni (1965 P. Leppänen) ja levyhalli (1966 P. Leppänen). Rakennuksia on laajennettu ja muutettu aikainsaatossa, mutta ne edustavat kuitenkin vielä aikaansa mineriittilevyineen.

6. Tultaessa Pansiontien ja Öljykadun risteyksen tietämille maiseman valtaavat öljysäiliöt ja satamavarastot. Nämä raajan betonin peittämät säiliöt huokuvat betoni-brutalismia ja niiden oheisrakennukset rationaalista functionalismia. Välillä on hieman tuoreempia säiliöitä ja tiloja mm. Arkkitehtitoimisto Sigge Ky:n suunnittelema keltatiilinen konttorirakennus Pansiontie 55:ssä ja kauempana taas raakabetonisia käytöstä poistettuja öljysäiliöitä. Näissä säiliöissä on jotain hyvin linnamaista ulkonevine yläsisäänkäyntineen ja jotain hyvin functionalistista rautalenkkitikillineen.

Vastapäiset satamavarastot edustavat nykypäivää värikkäine PVC-katteineen.

7. Paakarlantien risteykseen tultaessa vasemalle jää kaksi tiilistä rakennusta. Niiden functionalistiset kuoret ovat nielleet sisäänsä Esson asuin-, konttori- ja muita toimitiloja. Paakarlantien toisella puolella on BE Groupin massiivinen kiinteistö sinisine halleineen. Suuri sininen halli on rakennettu useammassa erässä Oy Starckjohann & Co Ab:lle teräsvarastoksi. Laajennuksia siihen ovat suunnitelleet arkkitehtitoimisto Lukander & Vahtera ja insinööritoimisto Racon. Harmahtava toimistorakennus on Lukander & Vahteran käsialaa vuodelta 1976. Se on ajalleen erittäin tyypillistä vähäeleistä elementtirakentamista.

8. Länsikaaren risteyksessä, osoitteessa Pansiontie 47, on nykyinen Bayerin kiinteistö, alkujaan Huhtamäki Oy:lle Leiraksen toimitiloiksi rakennettu kokonaisuus. Siitä löytyy hyvin hienovaraisia postmoderneja piirteitä lasisine kaarierkereineen sekä modernin lasiarkkitehtuurin ilmentymiä. Vastapäätä on Pansion sataman terminaalirakennus arkkitehti Paula Markkulan käsialaa vuodelta 1998. Siinä on ajalleen tyypillistä julkisivuryhmittelyä ja materiaalivaihtelua.

9. Seuraavalla tontilla Pansiontie 45:ssä suurin osa rakennuksista on suunniteltu Huhtamäki Oy:lle. Ensimmäisenä tulee vastaan Jarkko Kosken vuonna 1972 suunnittelema vaalea ja matala huoltotupa. Sen takana näkyvä keltainen rakennus on säilöntätehdas vuodelta 1943. Eteenpäin siirryttäessä vastaan tulee linjakas konttorirakennus seinäreliefeineen vuodelta 1942.

Konttorin takana mäessä on 1970-luvulla edustussuunaksi muutettu talonmiehen asunto vuodelta 1940. Tästä oikealle on tontin vanhin rakennus entinen Turun kalanjäähdytyslaitos 1920-luvulta. Kaarevine lunetti-ikkunoineen se edustaa 1920-luvun klassismia. Sen ja konttorin välistä löytyy Heikki Häiväjoen pronssinen suihkulähdeveistos.

Entisestä kalanjäähdyttämöstä oikealle seuraava rakennus on voimalaitos piippuineen (1941, 1958). Voimalaitoksen takana jatkuvat elintarviketeollisuuden tilat ja äärimmäisenä oikealla ovat Nestlen tilat betonielementtikuvioineen. 1940-1950-luvuilla Huhtamäki yhtymälle suunnitellut rakennukset ovat arkkitehti Kurman työtä.

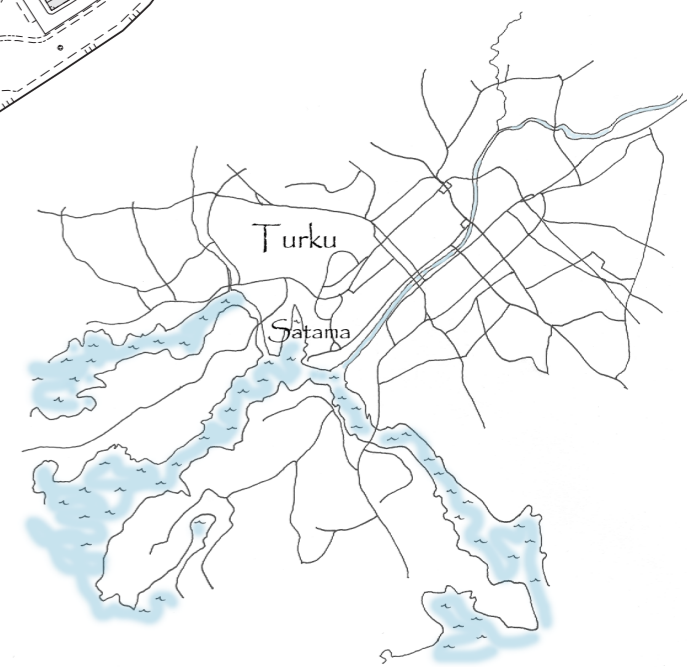
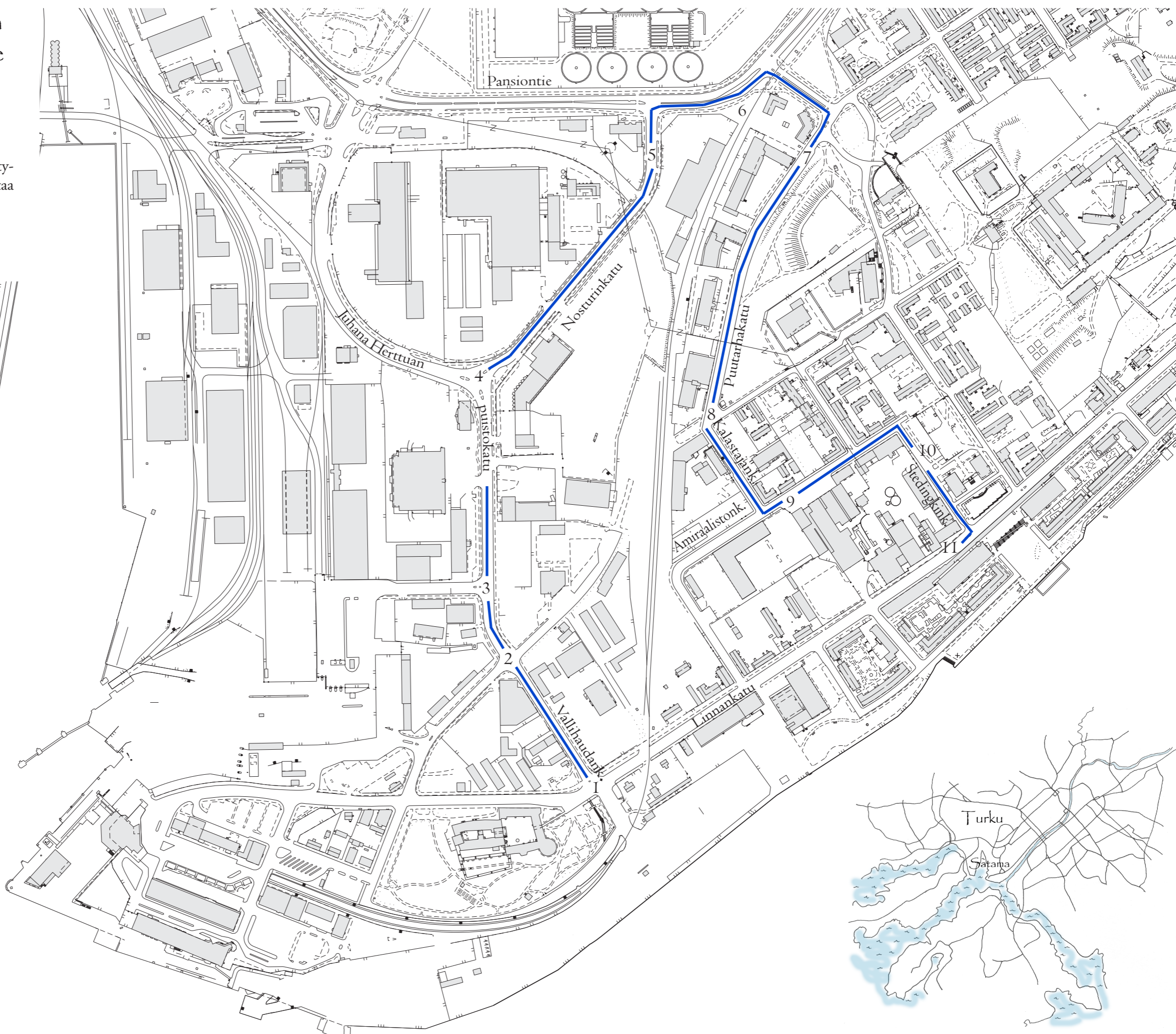
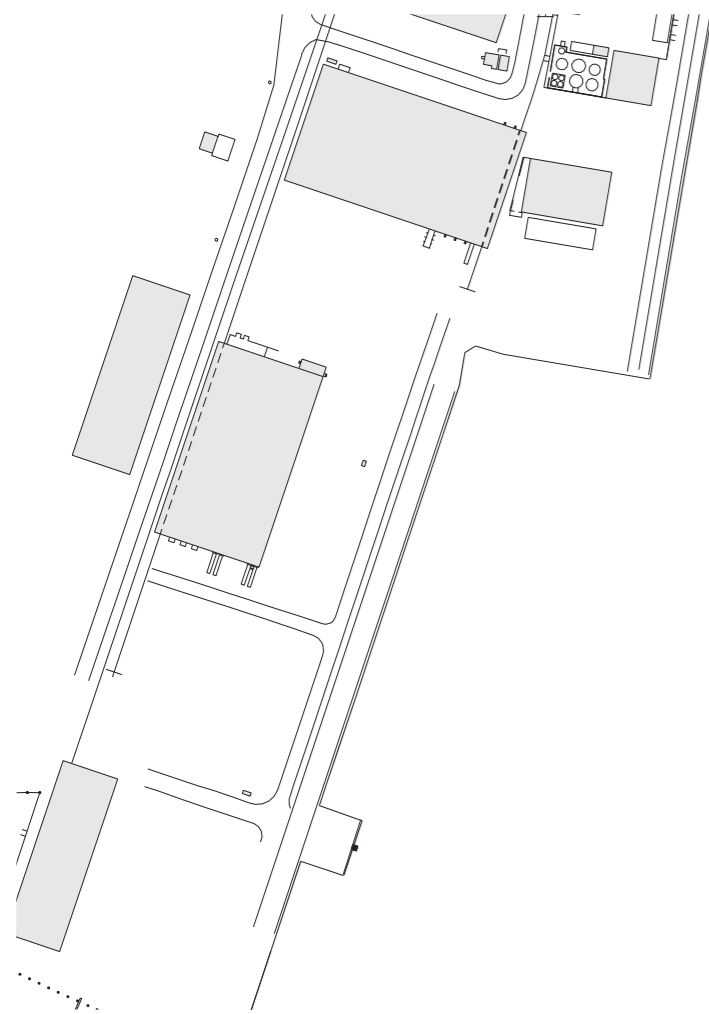
10. Näiltä sijoilta, jos kääntyy katsomaan kohti keskustaa, voi vielä kiinnittää huomionsa teollisuuden näkyvyyteen. Aukeavassa näkymässä nousevat selkeästi esiin entiset SOK:n siilot ja Turun energian voimalaitoksen piippu.

Arkkitehtuurikierroksia Turun teollisuusalueille

Satama ja IX kaupunginosa

Sataman liepeiden toiminnot ovat luonnollisesti liittyneet satamaan. Alueella on kuitenkin paljon toimintaa joka juontaa juurensa keskustan läheisyyteen.

Kierroksen pituus on noin 2.4 km.
Reitti on suunniteltu kuljettavaksi jalan tai pyörällä.

Rakennuskulttuurimatkailu Varsinais- Suomessa- hanke

Rahoitus:
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Turun AMK
Bryggman-instituutti

Teksti ja kuvat: Maria Lumo

Kartta: Turun kaupungin Kiinteistöliikelaitos,
lupa nro. 41195/09.09.2011

TURUN AMK:N OPINNÄYTETYÖ | Maria Lumo

1. Lähdetään liikkeelle Linnankadun ja Vallihaudan kadun risteyksestä Vallihaudankatua eteenpäin. Oikealla parkkialueen takana on makasiinirakennus rytmikkäine julkisivuineen 1950-luvulta.

Siitä seuraava rakennus Puusepänkadun varrella on Albert Richardtsonin suunnittelema varasto PC Rettigille 1930-luvulta.

Vallihaudankadun varressa oleva matala vaalea rakennus on August Karlssonin v. 1941 suunnittelema verstaarakennus höyrylaiva Oy Borelle.

Sen vieressä oikealla on rakennusinsinööri-toimisto Axel D. Fritzenin v. 1950 samalle yritykselle suunnittelema autotallirakennus. Näiden välistä voi nähdä vilauksen v. 1951 Fritzenin toimiston suunnittelema pesula- ja varastorakennuksesta.

Vallihaudankadun vasemmalla puolella ensimmäisenä on pieni tiilirakennus 1920-luvulta, johon on ainakin kaavailtu yleistä WC:tä.

Sitä seuraa viehättävä sininen puurakenteinen varasto ja myöhemmin peltikuoret ylleen saanut Jokiyhtymä Oy:n rakennus, molemmat 1930-luvulta.

Seuraavalla tontilla komeilee Ilmari Ahosen v. 1937-39 suunnittelema Vientikunta munan funktionalistinen varasto- ja toimistorakennus kaarevine kulmineen.

2. Vallihaudankadun, Satamakadun ja Juhana Herttuan puistokadun kulmasta oikealle katsottaessa näkyy postmoderni tullirakennus 1990-luvulta.

3. Juhana Herttuan puistokadun ja Kuljetuskadun kulmassa vastassa on arkkitehtitoimisto Sigvard Eklundin särmikkäällä sisäänkäynnillä varustettu Saga-talo vuodelta 1990.

Sen takaa häämöttää jo Linnakiinteistö. Tämä TUKO:n entinen matalajäähdyttämö on Tukkukauppojen rakennusosaston Pekka Saareman vuonna 1945 suunnittelema erittäin massiivinen, mutta linjakas funktionalistinen rakennus.

Tien oikealta puolelta Juhana Herttuan puistokatu 18:sta löytyy Ensio Suorannan Merikiito Oy:lle v. 1972 suunnittelema rakennus.

4. Juhana Herttuan puistokadun ja Nosturinkadun risteyksessä oikealta löytyy Kiitolinjan rakennus, johon Tauno Haroma on v. 1971 suunnitellut parhaillaan näkyvän osan. Juhana Herttuan puistokatu 19:sta on E&D Designin tien kaarteesta linjaansa hakeva toimistorakennus vuodelta 1991, suunnittelijanaan Antti Katajamäki.

Suoraan edestä löytyy Rettigille suunniteltuja rakennuksia. Ensimmäisenä on peltinen kaarihalli insinööri-toimisto Erkki Juva Ky:n käsialaa vuodelta 1967. Sen seinämateriaalina on galvanoitu aaltopelti ja valoaukkoina muoviset aaltolevyt. Nosturinkatua edettäessä seuraavana Rettigin kiinteistöstä näkyy Anneli Suvannon suunnittelema makeisvarasto vuodelta 1988. Siihen liittyy arkkitehtitoimisto Helena ja Olli Saatsin v. 1980 suunnittelema tupakkavarasto. Tämän varaston takaa löytyy Kurt Simbergin vuonna 1959 suunnittelema kaarikattoinen tupakkatehdas. Seuraavana oikealla on konttorin laajennusosa, jonka on suunnitellut Kaista & Sebbas Oy v. 1984. Siirryttäessä eteenpäin Nosturinkadulla tulee vastaan Simbergin suunnittelema portinvartijanrakennus. Siitä vasemmalle päin näkyy alkuperäinen matala konttori, myös Simbergiä ja sen takana kaarevat tehtaan katot. Portinvartijan rakennuksen takaa löytyvät Simbergin suunnittelema lämpökeskus, asuinrakennus ja autotalli.

5. Nosturinkadun ja Pansiontien risteyksessä vasemmalle jää v. 1990 Lähettiykköselle suunniteltu toimisto- ja toimitilarakennus arkkitehtitoimisto Sigvard Eklund Ky:n työtä.

6. Pansiontieta oikealle edettäessä satamaradan takaa tulee näkyviin nauhaikkunainen Osuustukkukaupan (OTK) varasto, Pauli Salomaan kädenjälkeä.

7. Edettäessä Ratavahdirinteen kautta Puutarhakadulle näemme saman rakennuskokonaisuuden matalamman osuuden, jossa on ollut konttori ja asuintiloja. Kokonaisuus on suunniteltu vuonna 1940. Sitä katsoessa kannattaa kiinnittää huomiota mm. siitä löytyviin erilaisiin ikkunoihin. Vuonna 1974 rakennus on saanut matalan laajennusosan. Seuraavalla tontilla on Osuusliike Tarmolalle suunniteltu rakennuskokonaisuus. Tielle työntyvä rakennusosa on entinen leipomo vuodelta 1945.

Kannatta huomata samankaltaisuus edellisen tontin rakennuksen rakennusosien asettelun ja tien päädyn julkisivun kanssa. Tontin takaosaa myötäilevä keskusvarasto on suunniteltu v. 1957-58, allekirjoittajanaan Paavo Lehtinen.

Osoitteessa Puutarhakatu 53 on konstruktivismiin piirteitä lainannut ja metallisesta teollisuusrakentamisesta virikkeitä ammentanut Schauman arkkitehtien suunnittelema toimistorakennus vuosilta 1990-91.

Puutarhakadun ja Malminkadun risteyksessä on arkkitehtitoimisto B. Casagrande & Co:n Sammolle vuonna 1978 suunnittelema talo.

8. Kalastajankadun keltainen tehdasrakennus on Albert Richardtsonin käsialaa vuosilta 1940-41. Vuonna 1978 tästä vanhasta harjatehtaasta suunniteltiin tilet Turun Museokeskukselle. Viereisen tiilirakennuksen tehtaan päädyn laajennus vuodelta 1910 on myös Nyströmin kynästä.

Tien toisella puolella Kalastajankatu 1b:ssä on 1940-luvulla rakennettu kutomo.

9. Jatkettaessa Kalastajankadulta Amiraalistonkatua vasemmalle tien oikealla puolella vastaan tulee Turku Energia Oy:n suuri kiinteistö. Ensimmäisenä on maalaamo vuodelta 1958, jota seuraa vaunuhallin laajennus vuodelta 1948.

Sitten on vuonna 1908 AEG Baubürossa alkunsa saaneet raitiotielaitoksen alkuperäiset vaunuhallit, myöhemmin bussihalleiksi muuntuneet kaarevakattoiset tiilirakennukset. Näitä seuraa vielä tiilinen lisäosa ja keltainen uudisrakennus vuodelta 1951.

Seuraavana on vertikaalisia linjoja korostava kytkinlaitos Unto Toivasen kynästä vuodelta 1965. Seuraavan Amiraalistonkadun ja Stedingkinkadun kulmassa olevan rakennuksen julkisivu puhuu puolestaan horisontaalimpaa kieltä.

10. Jatkettaessa Stedingkinkatua Linnankadulle päin saadaan näkyviin korttelin huomiota herättävin rakennus, korkea voimalaitoksen laajennus vuodelta 1959. Se, niin kuin muutkin Turun sähkölaitokselle suunnitellut rakennukset, ovat aina 1970-luvulle asti Turun kaupungin talorakennusosaston suunnittelijoiden työtä allekirjoittajanaan kaupungin-arkkitehti A. Sandelin. Seuraava matala rakennus on vuodelta 1967, Unto Toivasen suunnittelema sähkölaitoksen työpaja. Tätä seuraa Stedingkinkadun ja Linnankadun kulmaan sijoitettava sähkölaitoksen toimitalo, myös Unto Toivasta vuodelta 1965.

11. Linnankadulle siirryttäessä toimitalo törmää puh- taaksi muurattuun 30 KV:n kytkinlaitokseen vuodelta 1953. Sitä seuraa voimalaitoksen laajennuksen matalampi osio. Tämän jälkeen näkyville tulee voimalaitoksen vanha osa vuodelta 1908. Se on AEG:n Berliinin Baubüron G. Reimin käsialaa ja on tyyliään melko klassinen, mutta siinä on havaittavissa vivahteita jugendista.